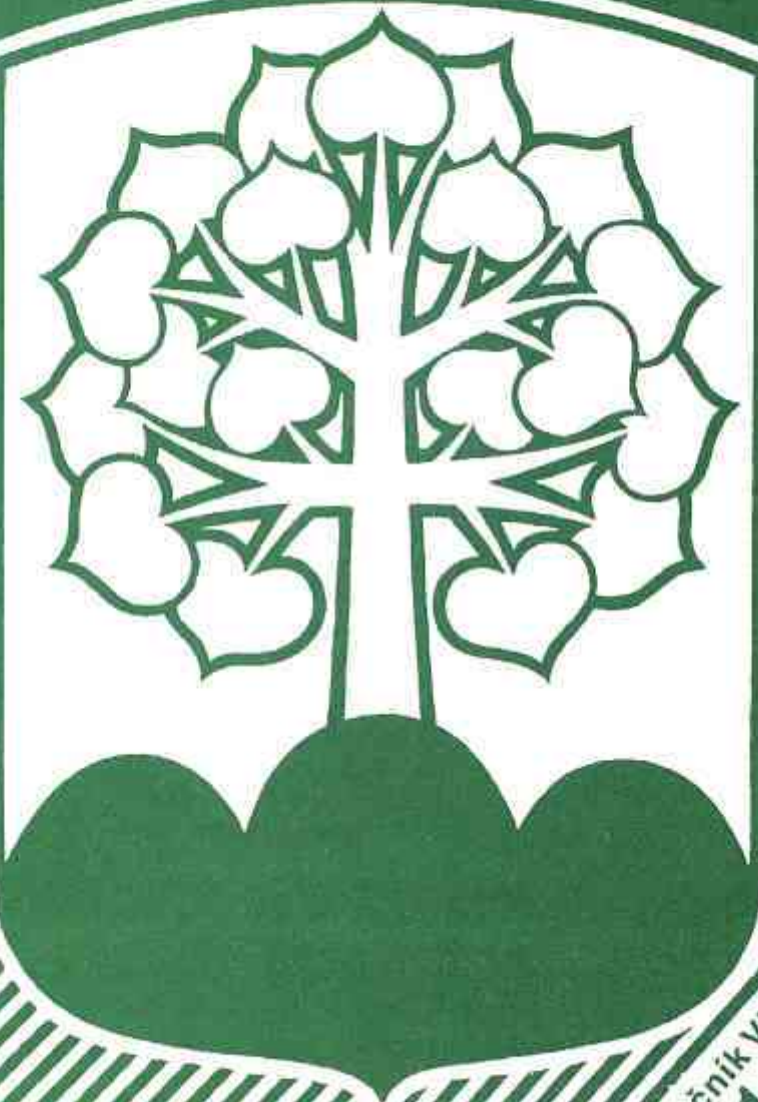

GENEALOGICKO - HERALDICKÝ
HLAS

ročník VI.

1

1996

CASOPIS SGHS MS, MARTIN

OBSAH

K životnému jubileu profesora Nováka	3
ŠTÚDIE	
Igor Graus: Symbolika uhorského Dračieho radu vo vzťahu k erbmu mesta Michaloviec	5
Pavel Horváth: Bratislavský mešťan Jan Kríštof Burgstaller a jeho zbierka erbov z rokov 1728-1734	11
Andriy Grečylo: K otázke vzniku erbu Zakarpatska	15
Elinor Pivko: Benická vetva rodu Pivko	20
SPOLOČNOSTI - INŠTITÚCIE	
Frederick Brownell: Heraldika v Južnej Afrike - Heraldická kancelária v Pretórii	30
VALNE ZHROMAŽDENIE	
Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej 1993-1995	33
Orgány Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti pri Matici slovenskej (od 11.11.1995)	36
SUŤAŽ	
Najlepšie genealogické práce roka 1995	37
KURIOZITY	
Zdenko Ďuriška: O jednej heraldickej pamiatke	44
KRONIKA	47
INHALT	49
SUMMARY	50

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej (zal. 1991 v Martine) podporuje rozvoj genealogie, heraldiky a príbuzných disciplín, osobitne výskum pôvodu a príbuzenských vzťahov rodín a osobností zo Slovenska a so slovenskými vzťahmi. Za týmto účelom poskytuje konzultácie, organizuje odborné a vzdelávacie podujatia, prezentuje výsledky genealogického a heraldického výskumu a informuje o aktivitách v uvedených oblastiach, organizuje a realizuje projekty zamerané na výskum genealogických prameňov a heraldických pamiatok, buduje vlastné informačné fondy.

Adresa: Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej, Novomeského 32, 036 52 Martin. Telefón: 0842-313 71. Fax: 0842-331 88. Bankové spojenie: VUB Martin 17237-362/0200.

K ŽIVOTNÉMU JUBILEU PROFESORA NOVÁKA

Šesťdesiate narodeniny človeka zvyknú už byť vo všeobecnosti dôvodom na súhrnnú inventarizáciu a celkové podrobné hodnotenie jeho života a práce. Šesťdesiatepiate narodeniny univerzitného profesora PhDr. Jozefa Nováka, DrSc., predsedu Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti, ktoré oslávil 22. novembra 1995, nie sú však v tomto zmysle celkom typické. Pán profesor sa svojho jubilea dožil v plnom pracovnom nasadení. Stojí doslova v epi-

centre pedagogického, bádateľského a vedecko-organizačného diania v oblasti pomocných vied historických na Slovensku. Jeho objektívne mladistvo sa prejavujúca osobnosť a elán vtlačajú i do charakteru našej Spoločnosti svojráznu pečat kvality.

V zjave profesora J. Nováka splývajú niektoré vzácne povahové črty s odbornou autoritou, založenou na poctivom dlhoročnom výskume prameňov a schopnosti ich pretavenia do objavnej, no pritom ľahko ponímateľnej podoby. V konkrétnom vyjadrení vyšlo doteraz spod jeho pera predovšetkým desať knižných monografií. K nim sa samozrejme radia mnohé ďalšie štúdie, články, vystúpenia na vedeckých konferenciách a iných podujatiach atď. Celkovo však ide o dielo, ktoré predstavuje oveľa viac než len súčet bibliografických jednotiek.

Hlavný význam publikovaných prác prof. J. Nováka o mestských a obecných erboch, o rodových erboch, o cechových a iných znakoch, ale v neposlednom rade tiež jeho štyridsaťročného učiteľského pôsobenia na odbore archívnictva a pomocných vied historických na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave tkvie v dynamickom sformovaní základov relatívne samostatnej vedeckej metodológie. Túto metodológiu možno nielen s ohľadom na jej heuristické východiská, ale aj kvôli jej živému praktickému uplatňovaniu pomenovať názvom *slovenská heraldická škola*. Oprávňuje k tomu i skutočnosť, že dnes ju už popri jej zakladateľovi reprezentujú a rozvíjajú aj jeho žiaci a ostatní heraldici.

Prof. J. Novák prispel a prispieva väčšou-menšou hrivnou tiež k obohateniu niektorých ďalších pomocných vied historických. Týka sa to najmä tých, ktoré bezprostredne súvisia s heraldikou. Teda najmä sfragistiky, vexilológie a genealógie. No svoje slovo povedal aj do chronológie, numizmatiky, či metrológie.

Členovia Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti poznajú a ctia si naznačené bádateľské výsledky univerzitného profesora Jozefa Nováka. Vážia si, že na čele ich Spoločnosti stojí ako osobnosť s prirodzenou autoritou a veria, že tomu tak bude aj naďalej. Želajú preto svojmu predsedovi dobré zdravie, nové úspechy v pokračujúcej tvorivej práci a neutíchajúcu radosť zo života.

Leon Sokolovský

Prezident Slovenskej republiky

Bratislava 20. 11. 1995

Vážený pán profesor,

vedecká obec i laická verejnosť Vás pozná a váži si Vás ako popredného slovenského heraldika, zakladateľa slovenskej heraldickej školy a medzinárodne uznávaného odborníka v tejto oblasti. Aj Vašou zásluhou došlo na Slovensku k objasneniu vývoja mestských a obecných symbolov. Prispeli ste a naďalej usilovne prispievate k obnoveniu chápania zmyslu a poslania heraldiky, čím umožňujete návrat obnovujúcej sa demokratickej spoločnosti k popretŕhaným väzbám s našou národnou históriou v inšpirujúcich súvislostiach. Znaký a symboly sú koncentrovanou výpoveďou o našej minulosti, teda aj o nás samých, majú preto svoj význam pre správne rozpoznanie súradníc dejinného pohybu aj pre súčasnosť a budúcnosť. Učiť sa v nich čítať znamená hlbšie rozumieť vlastnému poslaniu v priestore a čase, ktorý náš národ zaujal.

V predvečer Vašho životného jubilea, keď v plnej tvorivej sile oslávite už 65. narodeniny, Vám ďakujem za Vaše dielo. Nemôžem pritom nevyjadriť vďaku aj za Váš osobnostný podiel na tvorbe štátnej symboliky Slovenskej republiky.

Želám Vám veľa zdravia, sil a tvorivej pohody do ďalších rokov života.

Vážený pán
Univ. prof. Jozef Novák, DrSc.
Lazaretská 5
811 08 Bratislava

SYMBOLIKA UHORSKÉHO DRAČIEHO RÁDU VO VZŤAHU K ERBU MESTA MICHALOVIEC.

Igor Graus

Mestský erb Michaloviec vychádza z rodového erbu Starianskych, ktorý má nasledovný obsah: v modrom štíte zo zlatej otvorenej koruny vyrasta strieborný hrad s dvomi vežami a otvorenou bránou. Na vežiach sedia dva k sebe otočené vtáky, zobákmi držiace strieborný prsteň.¹ Od 18. storočia sa v mestskom erbe používal nový a v slovenskej komunálnej heraldike výnimočný prvok - do kruhu zatočený drak, ktorý svojím telom obtača erbovy štít.² Drak nepredstavuje strážcu alebo nosiča štítu, ale insignie uhorského Dračieho rádu, založeného v roku 1408 Žigmundom Luxemburským.³ Aplikácia insignii rytierskeho spoločenstva v jednom mestskom erbe na Slovensku si svojou výnimočnosťou zasluhuje, aby sme uvedenému javu venovali podrobnejšiu analýzu. V tejto súvislosti sa zároveň vynarajú závažné okruhy problémov - otázka genézy tohto symbolu, oprávnenosť jeho použitia mladšími príslušníkmi rodu radového rytiera, otázka oprávnenosti jeho použitia príslušníkmi cudzieho rodu a v neposlednom rade aj správnosť použitia radových insignii v mestskom erbe.

V rodovej heraldickej tvorbe je pomerne rozšíreným javom používanie insignii rytierskych rádov a panovníckych alebo záslužných rádov. Hneď úvodom je však potrebné konštatovať, že členstvo v rytierskom spoločenstve či prepožičanie záslužného rádu bolo nezastupiteľné a neprenosné a viazalo sa len na jedinú osobu. Mnohé rytierske rady, ale aj záslužné rady vo svojich stanovách povoľujú členovi alebo nositeľovi doplniť svoj rodový erb o radové insignie, ale zároveň obsahujú aj podmienku vrátenia insignii po smrti nositeľa radovej kapitule alebo kancelarii rádu. Z uvedeného dôvodu je používanie radovej symboliky inými členmi rodu z faleristického hľadiska neprípustné.⁴

Používanie radovej symboliky Dračieho rádu ako doplnku rodového erbu je časte najmä v uhorskej rodovej heraldike, a to nielen u členov tohto rytierskeho spoločenstva. Radové insignie sa vďaka svojej nesmiernej popularite aj po zániku rádu a po strate svojho pôvodného významu často svojvoľne prenášali aj na ostatných, mladších členov rodu a neraz sa sobašmi preniesli aj do rodov, ktorých príslušníci nemali s Dračím radom nikdy nič spoločné.

V spojení s heraldickou tvorbou sa už od prvých rokov existencie Dračieho rádu používala špecifická podoba radovej symboliky, ktorá sa odlišovala od podoby radového klenotu.⁵ Drak sa aplikoval na rodový erb radového rytiera, v ojedinelých prípadoch aj na štátny znak, a to predovšetkým na erbových miniatúrach, minciach, zbraniach, typariach, náhrobných kameňoch, ako vyzdoba architektonických článkov alebo rôznych predmetov v jeho osobnom vlastníctve. Insignie Dračieho rádu majú až na ojedinele výnimky vždy rovnakú, závažnú podobu. Do kruhu zatočený drak v prirodzených farbách je zobrazený z boku, telo má zatočené doprava a dračia hlava

sa nachádza v pravej hornej časti kruhu. Veľké blanité krídla sú zložené na chrbáte a niekedy sa medzi nimi objavuje červený latinský kríž. Chvost zvierata je omotany okolo vlastného krku, alebo zriedkavejšie (a nesprávne) umiestnený do dračej papule. Obvykle sú viditeľné len tri končatiny zo štyroch. Výtvarná podoba draka je determinovaná špecifickým spôsobom použitia, preto je tvar jeho tela nápadne štíhly a predĺžený.

Symbolika uhorského Dračieho radu podľa zakladateľa s poukazom na kult sv. Margarety a sv. Juraja mala vyjadriť „obraz i zamer zničenia onoho zradného nepriateľa a starodávneho draka a jeho zhubných sprievodcov, totiž pohanských vojakov a iné národy odpadnuté od pravej viery a kríža Kristovho, ako aj (rôznych) protivníkov našich kráľovstiev, ba i samotnej spásonosnej katolíckej viery“. Všeobecný symbol kresťanstva a zároveň víťazný kríž, ktorým „Pan Ježiš Kristus rozbil zámky pekiel a jeho silou vykročil hlavu dávneho nepriateľa, onoho skrúteného draka, otca všetkých ziel pekelných“,⁶ sa v prvej etape konštituovania radovej symboliky dostal len na chrbát zvierata. V mladšom období vývoja radu dochádza k čiastočnej zmene insignií a kríž sa stáva drakovým prevýšením alebo dokonca samostatným radovým klenotom.⁷

V heraldickej tvorbe však počas celých stáročí nedošlo ku žiadnej modifikácii podoby draka. Zatiaľ čo radový klenot spočiatku predstavoval „znamenie alebo podobu do kruhu skrúteného draka, omotávajúceho si chvost okolo svojho krku a rozseknutého cez prostriedok chrbta po dĺžke od vrcholu hlavy a nosa až po chvost a rozliatou krvou, s bielym a krvou nedotknutým vnútrom jazyky po rozseknutí a s červeným krížom po dĺžke, rovnakým ako tých, ktorí bojujú pod zástavou onoho slávneho mučenika Juraja a nosia červený kríž v bielom poli“,⁸ a toto znamenie bolo neskôr prevýšené Konštantínovým plamenným krížom, modifikované insignie pre použitie v heraldickej tvorbe Žigmund Luxemburský opísal ako štít „s drakom označeným červeným krížom na chrbte, so štyrmi nohami vpredu a vzadu vzdialenými a krídlami akoby oddelenými, z oboch koncov (tela) zahnutým a zakriveným, ktorý drak má otvorenú papulu a vyplazeny červený jazyk medzi bielymi zubami, pod špicatými a vztyčenými ušami vidieť predĺžený zobák (pysk), ktorý drak má krk trikrát obtočený a omotany vlastným chvostom a koniec toho chvosta alebo jeho najvzdialenejšia časť je vztyčena“.⁹ Pri konkrétnej výtvarnej realizácii, a to predovšetkým pri tvorbe tvarií, však dochádzalo k malým zmenám, ktoré boli vynútené nevyhnutnou redukciami detailov. V niektorých prípadoch dochádzalo ku nesprávnej interpretácii vyplazeneho jazyka, ktorý sa nahradzal plameňom.

Draka v typickej pozícii a vo svojej pôvodnej výtvarnej podobe z počiatku 15. storočia môžeme snad najlepšie vidieť na erbovej miniatúre z citovanej erbovej listiny Žigmunda Luxemburského pre Andreja Čapiho z 19. marca 1418 (obr. 1), alebo napríklad na nahrobníku kralovského taverníka Petra z Brezovice z roku 1433.¹⁰

V ojedinelých prípadoch sa telo draka otača dolava (tak ako to bolo záväzné pre radový klenot), ale jeho podoba zostáva až na stranové prevratenie úplne nezmenená. Počas vyše polstoročnej existencie Dračieho radu v jeho pôvodnom vyznamení¹¹ bola podoba draka pre použitie v heraldickej tvorbe prísne dodržiavaná. Po zániku radu sa jeho výtvarné stvárnenie stávalo voľnejším. Drak často strácal krídla, dopĺňal sa korunou, alebo jeho chvost prestal ovíjať krk a smeroval priamo do dračej papule. Vynimočne však dochádzalo aj ku závažnejším posunom, ako sa stalo napríklad v prípade draka z erbovej listiny Vladislava II. z 25. augusta 1507 pre Imricha Toroka. Štít s erbom

ovíja telo doláva zatočeného draka, ktoré je čiastočne skryté pod prikrývadlami. Šupinatý a bezkrídly drak nemá nohy a na hlave mu vyrastá červený ostnatý hrebeň.¹²

Ako sme už uviedli v úvode, použitie symboliky uhorského Dračieho rádu je v slovenskej mestskej a obecnej heraldickej tvorbe výnimočné. Poznáme však analogické prípady z niektorých iných regiónov - napríklad v Čechách sa s ním môžeme stretnúť v erbe Českej Kamenice (okres Děčín) a Stružnice-Jezvé (okres Česká Lípa).

Symbolika Dračieho rádu sa do mestských či obecných erbov dostala v tých prípadoch, ak išlo o zemepanské sídla vo vlastníctve rádového rytiera. Obidve české mestá v minulosti patrili do vlastníctva rodu Vartenberg. Česká Kamenice bola vo vlastníctve rodu v rokoch 1426-1511, Stružnice-Jezvé bola na mestečko povýšená na žiadosť Jána z Vartenbergu v roku 1577 cisárom Rudolfom II. a drak sa po prvý raz na typáriu mestečka objavil už v roku 1579.¹³

V uvedených prípadoch ide o zaujímavý jav, kedy sa mladší príslušníci rodu hlásili ku Dračiemu rádu dávno po jeho zániku a jeho insígnie používali dvojnásobne neoprávnené. Po prvý raz preto, lebo rádové insígnie boli neprenosné a po druhý raz preto, lebo ich pôvodný majiteľ, najvyšší polkoráb Českého kráľovstva Čeněk z Vartenbergu, bol členom rádu len necelý rok (od augusta 1419 do apríla 1420) a insígnie vrátil rádovému suverénovi Žigmundovi Luxemburskému v dôsledku jeho politického lavírovania medzi českou a kráľovskou stranou.¹⁴

Draka na pečati použil litoměřický prepošť Ján z Vartenbergu pred rokom 1508. Používanie pečate s rovnakým doplnkom erbu je v rokoch 1511 a 1516 doložené aj u Jánovho otca, Žigmunda Děčínskeho.¹⁵ V pozdejšom období sa používanie symboliky Dračieho rádu rozšírilo aj na ostatných, i keď zďaleka nie všetkých členov rodu Vartenberg. Toto neoprávnené "polepšovanie" erbu insígniami zaniknutého rádu sa zrejme dialo z osobnej iniciatívy jednotlivých príslušníkov rodu a bolo vecou ich osobného vkusu.

Vartenberský rod zanikol v polovici 17. storočia. Po smrti Ota Jindřicha roku 1625 zostal posledným žijúcim mužským príslušníkom rodu Jan Jiří z Vartenbergu a ním rod vymrel po meči.¹⁶

K opustenému vartenberskému erbu sa prihlásili dva české rody - páni z Újezdca a z Valdštejna. Roku 1680 bol erb Viliama Jindřicha Odkoleka z Újezdca polepšený vartenberským erbom aj s insígniami Dračieho rádu. Roku 1758 Mária Terézia erb rodu Valdštejn doplnila erbom zaniknutého rodu Vartenberg aj s insígniami Dračieho rádu. Okrem erbu členovia rodu Valdštejn prevzali aj predikát z Vartenbergu.¹⁷

Problematike vartenbersko-valdštejnskeho nároku na insígnie Dračieho rádu sme venovali väčšiu pozornosť, lebo úzko súvisí s problematikou erbu Michaloviec. Korene tohto erbu, podobne ako u mnohých ďalších zemepanských miest a mesteciek vo feudálnom Uhorsku, je potrebné hľadať v erbe jeho šľachtického majiteľa.

Michalovec, po prvý raz písomne doložené roku 1244 ako *possessio Myhal*,¹⁸ patrili do majetkového vlastníctva pánov z Michaloviec. Komes Jakov (*Jako*) bol zakladateľom michalovskej vetvy rodu Kaplon, ktorá je nazývaná aj vetvou starianskou.¹⁹ Najstaršia doteraz známa podoba erbu šľachticov z Michaloviec pochádza z roku 1370. Typáriom užského župana Juraja a jeho syna Jána nesie erbové znamenie pozostávajúce z drevenej brány, na ktorej sedia dva vtáky obrátené zobákmi k sebe.²⁰ Uhorský panovník Žigmund Luxemburský vydal 29. marca 1418 novú erbovú listinu pre Alberta zo Starého a z Michaloviec a pre jeho synov za zásluhy v bojoch proti Turkom. Pôvodný erb bol polepšený do nasledovnej podoby - v modrom poli zo zlatej otvorenej koruny vyrastá drevená brána s otvorenou ľavou verajou a dohora vyťahnutou mrežou. Na vrchole brány sedia dva k sebe otočené čiernobiele vtáky (straky), ktoré v zobákoch držia zlatý prsteň s červeným očkom. Na štíte je posadená prilba s modro-zlatými prikrývadlami. Klenotom je znamenie zo štítu.²¹ Podoba rodového erbu Starianskych sa ani v nasledujúcom období výraznejšie nezmenila a podstatné zmeny neprinesli ani povýšenia príslušníkov rodu do barónskeho, či do grófskeho stavu.²²

Drak sa v Starianskovskom erbe po prvý raz objavil až v období, kedy Dračí rád už niekoľko storočí neexistoval. Pretože chýba aj doklad o členstve príslušníkov rodu Starianskych v Dračom ráde, oneskorené používanie rádovej symboliky Starianskovicami môžeme s najväčšou pravdepodobnosťou klásť do súvisu s dvomi sobášmi.

V priebehu 18. a 19. storočia sa vetva rodu Valdštejn - Vartenberg z Duchcova a Litomyšle začala zblížovať s uhorskou šľachtou a postupne sa spájať aj sobášmi. Dcéra Jiřího Kristiána, grófka Mária Antónia bola manželkou kniežaťa Františka Kohářiho, ktorým tento rod vymrel po meči. Ján z Valdštejna - Vartenbergu bol manželom grófky Terézie Zičiovej a po jej smrti sa oženil s grófkou Adelou Kalnajovou.²³ Jánova sestra Mária sa vydala na východné Slovensko a 1. októbra 1829 sa stala trefou

manželkou Alberta, grófa zo Starého a z Michaloviec (1785-1843).²⁴

Ženy z rodu Vartenberg už od 16. storočia svoje erby dopĺňali insigniami uhorského Dračieho rádu a v tejto praxi pokračovali aj niektoré príslušníčky rodu Valdštejn-Vartenberg.²⁵ Po barónke Barbore Perinskej,²⁶ ktorá bola manželkou baróna Františka III. Starianskeho (1672-1703), teda už druhá nevesta do rodiny priniesla vo svojom erbe insignie Dračieho rádu. Na rozdiel od príslušníkov rodu Valdštejn - Vartenberg však dvaja členovia rodu panov z Perina - krajinský sudca Peter a kráľovský tajný kancelár Imrich - boli skutočnými, a to dokonca zakladajúcimi členmi uhorského Dračieho rádu.²⁷ Radovým rytierom bol aj Imrichov syn, kráľovský pokladník Jan z Perina.²⁸

V dôsledku uvedených sobášov a svojvoľných „polepšení“ erbu došlo aj k postupnému presunu radových insignii Dračieho rádu do erbu Michaloviec.

Záverom možno zhrnúť, že užívanie radových insignii uhorského Dračieho rádu alebo iných rytierskych radov (a panovníckych alebo zaslužných radov) majiteľmi insignii, teda radovými rytiermi, bolo z hľadiska heraldickej tvorby plne oprávnené. Keďže členstvo v rade však bolo obmedzené len na osobu konkrétneho rytiera, ich používanie inými príslušníkmi rodu možno považovať za neoprávnené. Pretože v prípade rodu Starianskych došlo ku prevzatíu radových insignii od príslušníčok iného rodu, ich používanie je rovnako nepripustné. Z heraldického a z faleristického hľadiska je celkom správne, že pri tvorbe súčasnej podoby erbu mesta Michaloviec, ktorý vychádza z rodového erbu Starianskych, boli insignie Dračieho rádu vynechané. Jeho dnešné občasnú používanie v rozpore so schválenou podobou mestského erbu koreni v neznalosti skutočného významu radovej symboliky a dá sa vysvetliť aj laickou snahou o zvýšenie atraktívnosti výtvarnej podoby mestského erbu.

Poznámky

- 1 KARTOUS, P. – NOVAK, J. – VRTEL, L.: *Erby a vlajky miest v Slovenskej republike*. Bratislava 1991, s. 142–143. *V práci sa zaoberáme len mladšou podobou mestského erbu a neriešime problematiku erbu so siglou M.*
- 2 ADAM, J.: *Erb Michaloviec. Referát prednesený na vedeckom sympóziu k dejinám východoslovenských miest. Sekcia pre dejiny miest pri SHS, Vinné 1989. Za potvrdenie údajov a ich upresnenie ďakujem PhDr. Lydii Gačkovej, riaditeľke Zemplinského múzea v Michalovciach.*
- 3 Magyar Országos Levéltár (ďalej len MOL) Budapešť, DL 9470
- 4 *V tomto prípade sa do zaujímavej kontradikcie dostávajú dve pribuzné pomocné vedy historické. Z hľadiska heraldiky ide o doplnok erbu, ktorý nemi hodnotu erbu a má skôr dekoratívny význam. Z hľadiska faleristiky ako samostatnej vednej disciplíny má však použitie radových insignii alebo klenotov panovníckych či zaslužných radov zásadný význam.*
- 5 *Radové insignie predstavoval radový klenot. Za klenot vo faleristickom ponímaní považujeme konkrétny hmotný znak, vyjadrujúci príslušnosť nositeľa k radovému spoločenstvu, ktorý sa nosil upevnený na odeve alebo zavesený na reťazi či stuhe. K insigniam ďalej byva priradované radové heslo a radový odev.*
- 6 MOL Budapešť, DL 9470
- 7 *K zmene symboliky Dračieho rádu došlo v predvečer Žigmundovej rímskej*

- (cisárskej) korunovácie. Samostatný plamenný kríž sa objavuje aj na Žigmundovej majestätnej pečati z roku 1434. POSSE, O.: *Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige von 751 bis 1806*. 2 (1347 - 1493). Dresden 1910, tab. 17
- 8 MOL Budapešť, DL 9470
- 9 FEJÉRPATAKY, L.: *A Chapy-czímer és a Sárkány-rend*. Turul 1, 1883, s. 117
- 10 Brezovica, Kostol Všetichsvätých
- 11 Znalá posledný známy doklad o udelení rádových insígnií pochádza z roku 1460, kedy ich Matej Korvin udelil Jurajovi, synovi Andreja Tuskániga z Dalmácie. Listinu cituje VEGHÉLYI, D.: *A Sárkány-rend történetéhez*. In: *Történelmi tár* 3, 1880, s. 775-776
- 12 STRAUB, E.: *Öt évszázad címerei*. Budapest 1987, s. 50, tab. XXXIV.
- 13 KASÍK, S.: *Vartenberkové a mestské znaky*. *Heraldika*, 14, 1981, č. 4, s. 173-174, 178. V prípade erbu mestečka Jezvé však v dôsledku nepochopenia pôvodného významu draka ako rádových insígnií došlo k heraldickému nezmyslu. Drak je obtočený okolo erbového štítu, pričom leží na chrbte a v papuli má koniec svojho chvosta. Všetkými štyrmi labami zasahuje priamo do vlastného erbového štítu a drží v nich znamenie zo štítu - budovu radnice
- 14 ALTMANN, W. (ed.): *Eberhard Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*. Berlin 1893, s. 54 a PALACKÝ, F.: *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*. Praha 1908, s. 530, 541. O politickej aktivite Čenka z Vartenbergu bližšie RAKOVÁ, I.: *Čeněk z Vartenberka (1400-1425)*. Príspevek k úloze panstva v husitské revoluci. In: *Sborník historický*, 28, 1982, s. 57-99
- 15 KASÍK, S.: *Vartenberkové*. *Heraldika*, 14, 1981, č. 3, s. 131
- 16 KASÍK, S.: *O znaku pánů z Vartenberka*. *Tamže*, č. 2, s. 51
- 17 KASÍK, S.: *Vartenberkové*, s. 138
- 18 MARSINA, R.: *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* 2 (1235-1260). Bratislava 1987, s. 119, č. 178
- 19 ULIČNÝ, F.: *Najstaršia šarišská a užská šľachta*. In: *Najstaršie rody na Slovensku*. Martin 1994, s. 72. K vývinu rodu aj ULIČNÝ, F.: *Vývin feudálneho panstva Sztárayovcov na východnom Slovensku od 13. do 15. storočia*. In: *Sborník FFUK -Historica* 15, 1964, s. 139-146
- 20 STRAUB, E.: *c.d.*, s. 118
- 21 *Tamže*, s. 22, tab. VI.
- 22 *Tamže*, s. 118
- 23 *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* 3. *Severní Čechy*. Praha 1984, s. 590
- 24 Štátny oblastný archív v Prešove, zbierka cirkevných matrik. Za upresnenie dátumu sobáša ďakujem PhDr. Miloslave Bodnárovej, CSC., riaditeľke ŠOBA v Prešove.
- 25 KASÍK, S.: *Vartenberkové*, s. 136. Rovnaký jav sme zaznamenali napríklad aj u príslušníkov uhorského rodu Brezovických a nie je vylúčený ani u iných rodov.
- 26 NAGY, I.: *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal* 10. Budapest 1863, s. 860
- 27 MOL Budapešť, DL 9470
- 28 ENGEL, P.-LOVEI, P.-VARGA, L.: *Zsigmondkori bárói siremlékről*. In: *Ars Hungarica*, 11, 1983, č. 1, s. 37-38

BRATISLAVSKÝ MEŠŤAN JÁN KRIŠTOF BURGSTALLER A JEHO ZBIERKA ERBOV Z ROKOV 1728 – 1734

Pavel Horváth

Ján Krištof Burgstaller ml. (1674–1758) bol príslušníkom starousadlej a vplyvnej bratislavskej rodiny a patril k popredným predstaviteľom mestského patriciátu a členom mestskej správy. Hoci zdedil po otcovi rovnakého mena obchod so železiarskym tovarom a v r. 1702 sa stal aj členom gildy bratislavských kupcov, viac ako obchodníckemu podnikaniu sa venoval verejnosprávnej a kultúrnej činnosti. V rokoch 1728–1741 bol členom užšej mestskej rady (senátu) a aj bratislavským richtárom alebo mešťanostom. Ako richtár prijal v r. 1728 na bratislavskej radnici cisára Karola VI. a v r. 1741 sa ako delegát mesta zúčastnil na korunovácii kráľovny Márie Terézie. Už počas moru v r. 1710 si získal mimoriadne zásluhy o mesto, takže mu magistrát v r. 1712 odpustil úroky z dlhu tisíc zlatých, ktoré si vypožičal z mestskej pokladnice, a ešte mu znížil aj dlh o dvesto zlatých. V r. 1733 sa ako richtár zaslúžil o obnovu mestskej veže poškodenej zemetrasením.¹ Ján Krištof Burgstaller ml. bol dlhoročným inšpektorom ev. cirkvi v Bratislave a začiatkom 20-tych rokov 18. storočia vypracoval v jej mene aj memorandum pre snemovú náboženskú komisiu, ktorá sa zaoberala riešením náboženských pomerov v krajine. V tomto smere úzko spolupracoval s Matejom Belom (1684–1749), ktorý bol od r. 1719 farárom bratislavskej ev. cirkvi a v r. 1737 je zapísaný aj v zozname jeho návštevníkov a priateľov.² Okrem toho založil aj štipendijnú nadáciu na univerzite v Göttingene pre jedného študenta z Bratislavy.

Ako samouk a amatér sa venoval aj grafickej a ryteckej tvorbe. V rokoch 1728–1734 nakreslil a vyryl 83 erbov šľachtických rodov z Bratislavy a z jej širšieho okolia. Z erbov vyrytých na malých medených platniach (približne 65x70 mm) boli neskôr v tlačiarňach vyhotovené aj obťahy a celá zbierka sa dostala napokon do Széchényiho knižnice v Budapešti, kde sa nachádza dodnes.³ Heraldické znaky boli vyryté bez sprievodných vysvetľujúcich textov, ktoré boli pripísané neskôr ručne na vytlačených obťahoch. Zbierka obsahuje erby s rukopisnými záznamami mien rodov Adelfi, Artner, Balog, Beigler, Bohuš, Breuer, Burgstaller, Čiba, Čupoň, Čaplovič, Domaič, Enesej, Fekete, Festetič, Fichtl, Frei, Gabriel, Gillig, Gomboš, Gostoni, Hagen, Haršáni, Herlein, Hermann, Hersič, Husty, Jesenák, Kaniši, Kamer, Kastenholtz, Keckeš, Keler, Koller, Komáromi, Kubínsky, Klobušický, Kubóci, Lehocký, Leich, Majtění, Malik, Matolai, Meerwald, Mikoš, Mikovíni, Modori, Moller, Nogel, Nozdrovický, Ochs, Ordódi, Pamer, Podmanický, Pongrác, Pribiš, Prileský, Radvanský, Rajčáni, Raiger, Schütz, Schwartz, Segner, Serpilius, Skarica, Sirmiensis, Sentiváni, Serdaheli, Silvai, Ter, Tomka, Török, Trumer, Unger, Váradi, Vašárheli, Vindiš, Weingruber, Wieland, Wolmut, Zauner, Závodský, Žemberi, Žitkovský. Aj keď je heraldická zbierka územne obmedzená len na Bratislavu a širšie okolie, má pre nás značný význam. Podáva obrazy erbov početných západoslovenských šľachtických rodov, ktoré sme doteraz nepoznali, ba o viacerých rodoch sme ani nevedeli, že boli nobilitované.

Ján Krištof Burgstaller v r. 1735, keď bol bratislavským mešťanostom, nechal vyhotoviť plán vnútorného mesta (Vestigium Posonii) so zakreslením všetkých domov. V r. 1747 sám vyhotovil mapu Bratislavskej stolice a na jej kresbe vyznačil aj svoje autorstvo.⁴ Z jeho heraldickej zbierky vyplýva, že bol aj zemanom. Z iných prameňov vieme, že bol dvakrát ženatý. S prvou manželkou sa sobášil vo Svätom Jure v r. 1712, jej meno však nepoznáme. Druhá bola zemianka Zuzana Kobušická a oženil sa s ňou v Bratislave v r. 1740. Pri príležitosti tohto sobáša a smrti manželky v r. 1748 nakreslil a vyryl obrazové a textové časti na dve strieborné medaily, ktoré nechal vyraziť na jej pamiatku.⁵ Ján Krištof Burgstaller ako mecén nezištno podporoval bratislavských kresličov, medirytcov a kníhtlačiarov. Zomrel v Bratislave v r. 1758 vo vysokom veku 84 rokov. Ešte v r. 1744, pri príležitosti jeho 70. narodenín, vyhotovil a venoval mu medirytinový portrét vynikajúci maliar a rytec Jeremiáš Gottlieb Rugendas, pôvodcom z Augsburgu, ktorý pôsobil v tom čase v Bratislave. Vyniká vysokou umeleckou úrovňou a technickou dokonalosťou.⁶

Zemianstvo pre bratislavskú rodinu Burgstallerovcov získal už v r. 1646 starý otec Jána Krištofa Burgstallera ml. Krištof Burgstaller. Armáľnu (erbovú) listinu, ktorou sa Krištof Burgstaller s rodinou a príbuznými povyšuje do šľachtického stavu, vydal cisár Ferdinand III. na bratislavskom hrade 8. októbra 1646, keď sa tu zdržiaval pri príležitosti konania uhorského snemu. Listina sa nám zachovala dodnes v Archíve mesta Bratislavy a jej obsah bol už publikovaný.⁷ Povýšenie do šľachtického stavu a s ním spojené udelenie erbu sa súčasne vzťahovalo aj na manželku Krištofa Burgstallera Máriu, rod. Sixtiovú, dcéru Máriu Magdalénu, ďalej na jeho brata Eliáša a na jeho manželku Magdalénu, rod. Meixnerovú a aj na ďalšieho brata Františka a sestru Máriu, ako aj na ich zákonitých potomkov. Armáľnu listinu pre Krištofa Burgstallera o jeho povýšení do šľachtického stavu okrem cisára Ferdinanda III. podpísali aj uhorský kráľovský kancelár, vesprímsky biskup Juraj Selepeční a ďalší uhorský hodnosťár Juraj Orsi. Na rube listiny je neskorší písomný záznam notára Bratislavskej stolice Andreja Kerekeša o tom, že armáľnu listinu pre Krištofa Burgstallera verejne vyhlásili (publikovali) na stoličnej kongregácii tejto stolice 26. júna 1647 v Senci.

V listine sa podrobne popisuje maľovaný erb, umiestnený v jej ľavom hornom rohu. Štít erbu je štvrtý na modré a červené polia. V prvom a treťom poli stojí na zelenej pažiti hrad, pozostávajúci z väčšej a menšej okrúhlejšej veže. V druhom a štvrtom poli stojí na zelenej pažiti strieborný pštros so zlatým zobákom a nohami prirodzenej farby. Nad štítom je otvorená prilba s korunou a čiernozlatými a čiernostriebornými príkrývadlami. Klenot prilby tvoria dopredu zahnuté pštrosie perá bielej, červenej a čiernej farby, ako aj z koruny vyrastajúci zlatý lev s vyplazeným červeným jazykom. V pravej prednej nohe drží vytasenú šablu so zlatou rukoväťou a v ľavej tri zlaté klasy. Erb je umiestnený pred modrým pozadím do renesančnej brány, v ktorej oblúku je erb nemeckej ríše a po jeho bokoch erby uhorského a českého kráľovstva. Po pravej strane brány a erbu stojí na piedestále obrnená postava cisára Ferdinanda III. ako triumfátora s ríšskym jablkom a žezlom v rukách a s vavrínovým vencom na hlave. Po ľavej strane stojí postava Spravodlivosti s mečom a váhami. Pod postavou cisára je burgundský a pod postavou Spravodlivosti rakúsky erb. Tento burgstallerovský erb bez pozadia a bez spomínaných postáv (tzv. strážcov erbu) zachytil v r. 1747 na portréte Jána Krištofa Burgstallera ml. aj už spomenutý maliar a rytec J. G. Rugendas.

Ján Krištof Burgstaller (1674 – 1758)

O Krištofovi Burgstallerovi vieme zatiaľ dosť málo. V čase povýšenia do šľachtického stavu (v r. 1646) bol iste už dobre známym a zamožným bratislavským mešťanom. Bol pomerne mladý, pretože mal vtedy ešte len jednu dcéru Máriu Magdalenu. Ďalšie deti, medzi nimi aj syn Ján Krištof st., sa mu narodili až potom. Neskôr zastával aj rôzne funkcie v mestskej správe. Bol aj významným podporovateľom škôl a vydávania kníh, a to nielen v Bratislave, ale aj na vidieku. Vidieť to z toho, že rektor žilinskej školy Ján Hnilicenus mu ako členovi bratislavskej mestskej rady venoval v r. 1666 vytlačenu školsku dišputu.⁸ V tom čase mal už dospelého syna Jана Krištofa st., ktorý v r. 1669 chodil do bratislavského gymnázia a v r. 1675 ho ako vyučeného obchodníka so železiarskym tovarom prijali aj za bratislavského mešťana.⁹ Už predtým sa oženil, pretože 23. januára 1674 sa mu narodil syn Ján Krištof Burgstaller ml. Burgstallerovci boli už vtedy bohatou mešťianskou rodinou a na Zamockej ulici mali vlastný rozsiahly dom. Bol v ňom obchod so železiarskym tovarom, ktorý možno už patril zakladateľovi zemianskej rodiny Krištofovi Burgstallerovi a po ňom ho zdedil jeho syn a potom aj jeho vnuk. Ten mal už vyššie vzdelanie a aj iné kultúrne záujmy. Ján Krištof Burgstaller ml. bol však aj posledným majiteľom tohto domu a obchodu. Nemal akiste potomkov a po jeho smrti sa dom dostal do rúk bratislavskej rodiny Henricha Richtera, ktorý nebol už obchodníkom.¹⁰

Poznámky

- 1 *Porovnaj Slovenský biografický slovník 1. Martin 1986, s. 352 (jeho meno sa tam píše nespravne ako Burgstaller).*
- 2 *Album amicorum Matthiae Belii, 1728–1749. Rukopis v Štátnej Széchényiho knižnici v Budapešti, Quart. Lat. 649.*
- 3 *Zbierka je zachytená už v prvom vydanom katalogu knižnice (Catalogus Bibliothecae Hungaricae Francisci com. Széchényi Tomus I. Sopronii 1799) pod názvom: Burgstaller, Collectio Insignium nobilium Hungariae familiarum. Decades VIII. Porovnaj KUZMIK, J.: Heraldické a iné exlibrisy a supralibrosy na Slovensku so slovenskými vzťahmi v 16. až 19. storočí. In: Kniha 82. Martin 1983, s. 61.*
- 4 *Mappa comitatus Posoniensis. Autor Burgstaller, senator Posoniensis 1747. Mapa sa zachovala v tzv. Mollovej mapovej zbierke v Univerzitnej knižnici v Brne pod sign. AA XLI 98. Porovnaj PURGINA, J.: Tvorcovia kartografie Slovenska do polovice 18. storočia. Bratislava 1972, s. 44.*
- 5 *FAUST, O.: Archiv mesta Bratislavy. Súpis erbových listín zemianskych (1454–1891). Bratislava 1937, obrazová príloha.*
- 6 *Tamže, obrazová príloha.*
- 7 *Tamže, s. 16–17, č. 37.*
- 8 *ČAPLOVIČ, J.: Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700 2. Martin 1984, s. 869, č. 2492.*
- 9 *FORBÁT, E.: Dejiny bratislavského obchodu v 18. a 19. storočí. Bratislava 1959, s. 427.*
- 10 *Tamže, s. 543.*

K OTÁZKE VZNIKU ERBU ZAKARPATSKA

Andrij Grečylo

Oblasťný erb Zakarpatska je fakticky najmladším zo všetkých historických erbov ukrajinských zemí, nakoľko vznikol len na začiatku 20. storočia. Ešte v 10.–11. storočí tvorilo Zakarpatsko súčasť Kyjevskej Rusi. Neskôr sa tieto územia dostali do správy Uhorska a od 17. storočia rakúskeho impéria (od r. 1867 Rakúsko-Uhorska). Počas tohto obdobia Zakarpatsko nepredstavovalo samostatný administratívny útvar, bolo rozdelené na menšie územné celky, ktoré sa nazývali komitáty alebo župy (sformovali sa v 11.–16. storočí). Základná masa ukrajinského obyvateľstva obývala Užskú, Ugočskú, Berežskú (spočiatku Boršodskú), Marmarošskú, Spišskú, Šarišskú a Zemplínsku župu (dnes časť území prvých štyroch tvorí Zakarpatskú oblasť Ukrajiny, zvyšné sa nachádzajú na územiach Slovenska, Maďarska a Rumunska).

Každý administratívny celok mal svoj erb a evidentne aj zástavu. Totiž medzi povinnosťmi šľachtou volenej hlavy župy (podžupana či kráľom vybraného zástupcu župana) spadala správa nad všetkými slobodnými i nepriviligovanými vrstvami obyvateľstva, osobitne zvolávanie všetkých osôb povinných plniť vojenskú službu a ich sústreďovanie pod župnou zástavou.¹ Poznamenajme, že erby územných celkov sa v priebehu času menili a dnes možno vidieť rôzne varianty týchto znakov.

Počas revolučných vystúpení v r. 1848–49 sa medzi Ukrajincami v Zakarpatsku spočiatku rozšírili myšlienky vytvorenia slovanskej autonómie v rámci Uhorska, neskôr zjednotenia Zakarpatska s Haličou do jednej „korunnej zeme“. Tieto zámery sa neuskutočnili, Zakarpatsko zostalo súčasťou Uhorska a administratívno-územné členenie na župy sa tu udržalo až do začiatku 20. storočia.

Keď v r. 1919 na základe saint-germainských mierových dohovorov bolo Zakarpatsko ako samosprávna oblasť (Podkarpatská Rus) včlenené do Československa, vznikla i otázka jeho erbu. Spočiatku sa vyskytli návrhy umiestniť na tento znak erby štyroch žúp, ktorých územia sa nachádzali na Podkarpatskej Rusi (Marmaroš, Už, Ugoča, Bereg). Užhorodské noviny *Nauka* predložili opis tohto projektu: „*V strede erbu – štít s krížom Koriatoviča, nad ním hory s dvoma smrekmi, jeleňom a pod horami – s kladivami, sprava – postava muža s klasom, zľava so strapcom hrozna, a dole – rieky s rybami*“². Podarilo sa objaviť i kresbu Josypa Bokšaja, na ktorej je vyobrazená žena v zakarpatskom kroji s modro-žltou zástavou v rukách, pri pamätníku Koriatovičovi s uvedeným erbom na podstavci. Avšak od tohto návrhu erbu sa upustilo. Základnou príčinou bolo to, že novovznikajúci veľký a stredný erb Československa mal obsahovať znaky všetkých jednotlivých častí republiky (v tom čase i Podkarpatskej Rusi). Pri takejto požiadavke sa zakarpatský päťpolový erb z kompozičných dôvodov nijako nedal použiť. Tak zákon ČSR z 30. marca 1920 ustanovil pre Podkarpatskú Rus iný, celkom nový erb: „*Delený, v pravom modrom poli tri zlaté brvná, v ľavom striebornom – červený medveď obrátený doprava*“³. Tento symbol sa vzápätí začal používať ako oblasťný znak, tiež na veľkom a strednom znaku Československej republiky. Našiel uplatnenie na úradných tlačivách, vyznamenaniach, na poštových známkach.

S vyostrením politickej krízy v ČSR r. 1938 sa erb stáva symbolom hnutia za samostatný Karpatsko-ukrajinský štát (objavuje sa o.i. na agitačných plagátoch namaľovaných Mychajlom Mychalevyčom). 15. marca 1939 sa v Chuste zišiel prvý snem Karpatskej Ukrajiny, ktorý vyhlásil nezávislosť Zakarpatska a uzákonil štátny znak Karpatskej Ukrajiny⁴. Podľa začiatočných variantov zákonného návrhu sa ním mal stať „doterajší erb územia“. Počas diskusie však Dr. Stepan Rosocha navrhol doplniť toto tvrdenie slovami „a trojzubec Svätého Vladimíra Veľkého“ a otec Kyrilo Fedeleš dodal: „aby aj náš ústavný zákon rešpektoval kresťanské tradície ukrajinského národa, navrhujem vnieť do erbu nášho štátu svätý symbol kresťanstva“⁵. Tak definitívny variant §6 odsúhlaseného Zákona č. 1 mal takúto formuláciu: „Štátnym znakom Karpatskej Ukrajiny je doterajší zemský znak: červený medveď v ľavom bielom polpoli a štyri belasé a tri žlté pruhy v pravom polpoli a trojzubec Sv. Vladimíra Veľkého s krížom na strednom zube. Výtvarné stvárnenie tohto miesta zákona bude riešiť osobitný

1. Variant zakarpatského erbu na kresbe J. Bokšaja
2. Poštová známka s erbom Československej republiky

zákon“ (v knihe S. Rosochu: Sojm Karpatskoj Ukrajiny, Winnipeg 1949, je pravdepodobne technická chyba - uvádza sa „medveď v ľavom červenom poli“, čo protirečí fotodokumentom i fonografickému zápisu Zákona č. 1 čítaného na sneme Dr. Stebeľským - A.G.)⁶. Keďže už v nasledujúci deň bol mladý karpatsko-ukrajinský štát maďarskými vojskami utopený v krvi, k vyhláseniu uvedeného zákona ani ku grafickej realizácii uzákoneného erbu nedošlo.

Na poštovej obálke „Historické erby ukrajinských zemi“ s kresbami Mykolu Bytynského, vydanaj už po 15. marci 1939, sa medzi inými nachádza i erb Zakarpatska, ktorý sa od štátneho odlišuje tým, že obsahuje zobrazenie čierneho medveďa a na hornom modrom pruhu pravého poľa trojzubec. Treba dodať, že samotný erb sa nachádza v kompozícii s ďalšími štyrmi, ktoré M. Bytynskij očividne považoval za teritoriálne (župné) erby, hoci v skutočnosti ide o mestské erby - Užhorodu, Beregova, Bardejova a Szigetu. Podobný nákras je aj v inej publikácii návrhov M. Bytynského - v brožúre

3. *Agitačný plagát (kresba M. Mychalevyča z r. 1939)*
4. *Erb Zakarpatskej oblasti (1990)*

Štátne vyznamenania Ukrajiny (Deržavni vidznaky Ukrajiny), vydané neskôr. Ale to všetko boli evidentne iba autorské, oficiálne neprijaté návrhy. Zakarpatský znak sa na polstoročie prestal realne používať.

18. decembra 1990 rozhodnutím schôdze Zakarpatskej oblastnej rady národných deputátov bol prijatý erb Zakarpatskej oblasti a nariadenie o ňom. V prvom bode tohto nariadenia sa hovorí: „*Erb Zakarpatskej oblasti má tvar heraldického štítu rozdeleného po vertikále na dve rovnaké časti. Pri pohľade na štít jeho ľavá časť sa delí po horizontále na sedem rovnakých pruhov so striedaním modrej a zlatistej farby, z ktorých prvý pruh je modrý, druhý – zlatistý. V pravej časti štítu na striebornom poli – zobrazenie červeného medveda, ktorý stojí na zadných labách a pozerá sa dolava.*“⁷ Ak odhliadneme od nie celkom správneho opisu erbu (sú tu popletené strany štítu, vymyslená „zlatistá“ farba a rad iných nepresností), možno vyzdvihnúť dva momenty. Prvý – pozitívny – obnova tradičného symbolu, jeho legalizácia a uvedenie do reálneho používania. Druhým – negatívnym je uňahlenosť pri prijímaní riešenia, nakoľko, podľa môjho názoru prijímanie zemských erbov by malo vychádzať z jedného uceleného systému pre všetky oblasti Ukrajiny s presným právnym vymedzením používania týchto znakov a nie z experimentovania v jednotlivých administratívno-územných útvaroch.

Dlhšiu dobu sa nedarilo zistiť autorov erbu Zakarpatska a objasniť jeho pôvodný význam, hoci znak vznikol len v r. 1920. V r. 1986 český archivár M. Hlinomaz publikoval archivné materiály, ktoré potvrdili, že s myšlienkou vytvorenia práve takehoto erbu pre Zakarpatsko prišiel na jar r. 1920 profesor Gustav Frídrich a stvárnený v kresbe Jaroslava Kursu ho schválila správa Podkarpatskej Rusi⁸. Komplikovaným sa stalo pretlmočenie symboliky zakarpatskeho erbu. M. Hlinomaz predložil vlastnú verziu, podľa ktorej bol medved prevzatý z erbu mesta Užhorodu a farby znaku symbolizovali dve najväčšie národné skupiny – Veľkorusov (červená a biela) a Ukrajincov (modrá a žltá). Žiaľ, tento omyl začali preberať aj ďalší autori¹⁰. Názor začal mať postupne politicko-provokačný charakter, lebo v novších publikáciách namiesto Veľkorusov už figurovali Rusini ako vo vzťahu k Ukrajincom samostatná národnosť¹¹.

Podobné interpretácie si z vedeckého hľadiska vyžadujú kritiku. Po prvé – medved nikdy nebol na erbe Užhorodu, v znaku tohto mesta je zobrazená zlatá vinna réva, ktorá sa objavuje na pečatiach už od 17. storočia a ako-taká bola publikovaná v rakúskych i uhorských erbovníkoch v 19. i na začiatku 20. storočia¹². Po druhé – Veľkorusi (či Rusi) neboli miestnymi obyvateľmi Zakarpatska, nieto ešte veľkou národnou skupinou. Po októbrovej revolúcii v Rusku časť tzv. bielej ruskej emigrácie sa v dôsledku okolností usadila v Zakarpatsku, nehrala tu však významnejšiu úlohu, napr. percento maďarskeho obyvateľstva na Podkarpatskej Rusi bolo podstatne väčšie ako percento ruských emigrantov. Ak mal M. Hlinomaz na mysli miestnych tzv. moskofílov (tento proruský prúd bol rozšírený aj medzi Ukrajincami–Rusinmi v Haliči), tito nikdy nepoužívali bieločervené farby, ale spočiatku modro-žlté a neskôr bielo-modro-červené (ruské). Ešte väčšmi neodôvodnené je stavenie do protikladu Rusinov a Ukrajincov, nakoľko v r. 1920 ešte nikdo neuvažoval o samostatnej „rusinskej národnosti“, aj dobové pramene uvádzajú celkom iné skutočnosti. Dlhší čas sa medzi zakarpatskými Ukrajincami–Rusinmi spolu s modro-žltou používala červeno-modrá zastava (podľa farieb Haliče), ale táto tradícia postupne upadla. Ako príklad možno uviesť, že 30. decembra 1919 na zhromaždení v Prešove predstavitelia zo Spišskej

a Zemplinskej župy utvorili Ligu Rusinov, za symbol ktorej prijali modro-žltú zastavu, zanechajúc tak zastavu červeno-modrú¹³. Rovnako pod modro-žltými zastavami prebehli slávnosti Podkarpatskej Rusi v Užhorode v r. 1920¹⁴. Možno uviesť ešte rad iných príkladov, ktoré zdôvodňujú absurdnosť tvrdení v prospech podobnej interpretácie bielo-červených farieb.

Súčasní ukrajinskí badatelia chápali zlaté brvná na modrom poli ako vyjadrenie myšlienky zjednotenia siedmich bývalých žúp (hoci do Podkarpatskej Rusi sa čiastočne dostali uzemia iba štyroch žúp)¹⁵, či – sledujúc uhorskú tradíciu – traktovali ich ako symbolické zobrazenia najväčších zakarpatských riek¹⁶. Za najvierohodnejšiu verziu vyjadrenia obsahu erbu možno považovať tvrdenie Jiřího Krála v jeho knižke vydané v r. 1924 v Prahe: použitie modrej a zlatej farby poukazuje na farby Ukrajiny (zodpovedajúco skutočnosti podkresľuje ideu jednoty s Ukrajinou), medved symbolizuje hornatý kraj Podkarpatskej Rusi¹⁷. Takáto interpretácia sa javí najserioznejšia a s ohľadom na vtedajšie politické realie ju možno považovať za prvú zverejnenú myšlienku tvorby takeho erbu, s ktorým sa ešte na začiatku 20. storočia spjala myšlienka jednoty Zakarpatska a ostatných oblastí ukrajinského štátu.

Poznámky

- 1 Pačovskij, V.: *Istoriya Podkarpatskoj Rusi 1. Užhorod 1920*, s. 80–81
- 2 *Zastava i gerb Československej republiky. Nauka, 1920, č. 13, s. 6. Koriatovič Teodor (?- okolo 1417), knieža z rodu litovských veľkokniežat, koncom 14. stor. sa usadil v Zakarpatsku, župan Berezšskej, Zemplinskej a Marmarošskej župy so sídlom v Mukačeve, prispel k osídleniu a národno-kultúrnemu rozvoju Zakarpatska - pozn. prekl.*
- 3 *Sbirka zákonů a nařízení státu československého. Ročník 1920, částka XLVIII, č. zákona 252*
- 4 Rosocha, S.: *Sojm Karpatskoj Ukrajiny. Lviv 1991*, s. 81
- 5 *Tamže*, s. 78–79
- 6 *Tamže*, s. 81
- 7 *Zakarpatska pravda*, 22.12.1990, s. 1
- 8 Hlinomaz, M.: *Příspěvek ke vzniku státních symbolů Československa v letech 1918–29. In: Archivní časopis, 36, 1986, č. 2, s. 80*
- 9 *Tamže*
- 10 Novák, J.: *Státní znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti. Bratislava 1990*, s. 46
- 11 Svoboda, Z.: *Československá státní a vojenská symbolika. Praha 1991*, s. 34
- 12 Ströhl, H. G.: *Städte-Wappen von Österreich-Ungarn. Wien 1904*, s. 96 an.
- 13 *Prazdnyčnoje zavjazanie Lygy Rusynov y sej peršoje Golovnoje Sobranie. Nauka, 28.1.1920, s. 1*
- 14 *Svjato Podkarpatskoj Rusy. Narod, 24.7.1920, s. 1*
- 15 Fedaka, P.: *Z istoriji symboliky na Zakarpattí. Budyteľ, 1990, č. 3, s. 3*
- 16 Šternberg, Ja.: *Regionalní herby kraju. Novyny Zakarpatta, 2.2.1991, s. 11*
- 17 Král, J.: *Podkarpatská Rus. Praha 1924, s. 7*

BENICKÁ VETVA RODU PIVKO

Elinor Pivko

Rodové meno Pivko¹ je bezpochyby slovanskeho pôvodu. Z etymologickeho hľadiska pripomína zdobnelý tvar názvu všeobecne rozšíreného osviežujúceho nápoja, ktorý vo všetkých slovanských rečiach znie rovnako: pivo. Pôvod tohto rodu však treba hľadať celkom inde.

Priezvisko Pivko je u nás rozšírené najmä pozdĺž toku rieky Váh, od Liptovského Hrádku a Mikulaša cez Sučany, Martin, Žilinu a Púchov až po Sládkovičovo a Galantu, z čoho možno predpokladať, že jeho nositelia boli najmä pltníci, sezónni robotníci a roľníci, ktorí sa v týchto miestach časom usadili. Ale Pivkovci sú znami aj v Slovinsku, v Poľskom Zalesi, ba aj na južnej Ukrajine.

Z historickeho i genealogickeho hľadiska môže byť zaujímavá najmä turčianska vetva tohto rodu, pochádzajúca z Benic, ktorej členovia sú manželskými zväzkami pospájaní s mnohými starými a poprednými slovenskými rodinami. Niektorí jednotlivci z tejto vetvy sa v minulosti aktívne zapájali aj do verejného života a národného diania v memorandovom a pomemorandovom období na Slovensku.

Podľa jednej rodovej povesti už v čase tatarskeho vpádu slúžil so svojimi synmi v kráľovskom vojsku bojovník menom Pivko, ktorý pochádzal z Lodomérie. Po tragickú bitku pri Slanej spolu s inými rytiermi sprevádzal kráľa Belu na jeho úteku do slovenských hôr. Jedného dňa, keď im postup zahatala rozvodnená rieka, vyplašili a šípom postrelili jeleňa. Ten – poznajúc miesto brodu – vrhol sa do prúdu, a takto im ukázal cestu k záchrane. Celá kráľovská družina sa potom šťastne dostala do hradu na druhom brehu. Kráľ Belo tu všetkým jej členom sľúbil, že ich raz odmeni a povolil im, aby na pamiatku tejto udalosti nosili v rodovom znaku šípom postreleného jeleňa. Riekou v povesti bol údajne Turiec, hradom Zniev².

Historickou skutočnosťou je, že kráľ Belo IV., keď sa po tatarskej pohrome vrátil do vyplenenej krajiny, mnohých verných spolubojovníkov odmenil tým, že im daroval niekoľko popluzí ornej pôdy, ktorá ostala bez majiteľa a nebola obrábaná. Nie je vylúčené, že medzi takto odmenenými bojovníkmi bol aj Pivko (*Pywko*) a jeho piati synovia, ktorí podľa kráľovskej donačnej listiny z 23. mája 1250 dostali päť popluzí byvalej Otmarovej zeme pod Znievskym hradom³. Zo zachovaných starých listín vieme, že Pivko a jeho synovia založili pri potoku Bobovníku osadu, ktorá sa spomína ako *Villa Pywk* alebo *Pyukfalua*, čiže Pivkova Ves. Ich potomkovia kupou i manželstvami zveľadovali svoj majetok, v r. 1335 ich listiny uvádzali ako kráľovských poddaných (*filii iobbagionum*) alebo zemanov (*nobiles de Bobownok*).

Keď si Ladislav, jeden z Pivkových pravňukov, postavil svoj dom bližšie k rieke Turiec (*domus Ladizlai*), presťahovalo sa tam aj ostatné príbuzenstvo a po roku 1343 Pivkova Ves pri Bobovníku zaniká. Z Ladislavovej osady časom vznikla obec Laclava. Nad ňou na vršku Políku ešte aj dnes stojí skromný a viackrát renovovaný kostolík z roku 1375, ktorý spoločne postavili zemanovia z Laclavej a susednej Abrahámovej osady. Pri bubekovskej previerke zemianskych listín v r. 1391 svoje právo na užívané majetky v Laclavej dokazovali Pavol a Dionyz.

V roku 1422 palatin Mikulaš z Gorjan (de Gara) svojou rozsudkovou listinou ukončil skoro 20 rokov trvajúci spor o majetky medzi Pivkovými potomkami

a turčianskym konventom. Táto listina sa v origináli zachovala podnes, a môže byť cenným zdrojom poznatkov o vtedajších rodových vzťahoch a majetkových pomeroch v Turci. V tom čase v Laclavej žili už len dve vetvy Pivkových potomkov a niektorí z nich používali už rôzne ďalšie mená. Pavol, potomok Pivkovho syna *Gywegho* sa v r. 1422 spomína ako *Paulus dictus Wrdegh* (Urduung, Eördögh čiže Čert) a Štefan, potomok Pivkovho syna Veliča sa uvádza ako *Muren*. Okolo r. 1500 Stanislav Velič vystupuje ako Velič-Koza alebo Kozič, údajne podľa nie dosť jasne zobrazeného jeleňa ktorého mal v erbe. Tu sa už kontinuita rodových línií stráca, lebo zo zachovaných listín sa nedá zistiť, ktorá vetva kedy začala používať meno svojho praotca ako priezvisko.

Prvou písomne doloženou osobou, ktorá používala meno Pivko (*Pywko*) ako priezvisko, bol pravdepodobne „*válečník Peter Pywko*“, ktorý podľa hodnovernej listiny spolu s inými, väčšinou poľskými zemanmi 14. septembra 1491 na poli pod Stropkovom prisahal vernosť uhorskému kráľovi Albrechtovi⁴. Za zakladateľov liptovskej vetvy rodu Pivkovcov môžeme považovať dvoch bratov Tomáša a Vavrinca Pivku z Ondrášovej (Andrásfalu) v Liptove, ktorých kráľ Ferdinand I. spolu s celým potomstvom povýšil do zemianskeho stavu. Podľa záznamov v liptovských kongregačných protokoloch bola táto skutočnosť v Liptovskej stolici verejne vyhlásená v roku 1569.

Potomkov Pivkovho rodu dnes už v Laclavej nenájdeme, v blízkom okolí však žijú Pivkovci i Veličovci podnes. Jednu – možno najvýznamnejšiu – vetvu, ktorá žila v neďalekých Beniciach, môžeme podľa matričných záznamov rímskokatolíckeho farského úradu v Príbovciach sledovať od začiatku 18. storočia. Údajne existovala aj staršia matrika na Svätej Mare. Prvým evidovaným členom tejto vetvy bol „*Ján Piuko, luterán z Benic*“, ktorý s manželkou Katarínou Uhorčíkovou (Ugorcius) žil v dome číslo 28. Nepovažovali ich však za zemanov, iba za prostých roľníkov.

Ich syn Ján (1732-?) mal troch synov: Jána, Juraja a Andreja. Prví dvaja mali spoločnú svadbu a zomreli rovnako starí, 71-roční. Ján mal 8 detí, Juraj 11, v dome bolo asi málo miesta, preto najmladší brat Andrej, keď sa oženil, odsťahoval sa do Sučian. Tam sa stal zakladateľom sučianskej podvetvy rodu. Z Jurajových detí sa len štyri dožili dospelého veku, no aj tie odišli z Benic. V dome ostal len Ján (1757-1828) s manželkou Katarínou, rod. Staričkovou. Deti si veľmi neužili. Tri zomreli ešte v detskom veku. Syn Andrej sotva 8 mesiacov po svadbe so Zuzanou Páričkovou z Koštian zahynul ako vojak v bojoch pri mestečku Ostiglia v Lombardii. Druhý syn Matúš bol želiarom, furmančil a zaujímal sa o bylinkárstvo. V roku 1836 písomnou zmluvou prenechal svoj dedičný podiel na majetku bratovi a odišiel ako podomový obchodník a olejkar do Ruska. Tam zomrel 45-ročný, zanechajúc vdovu a 5 detí. Aj najmladší syn Ján sotva 18-ročný odišiel do sveta. V Beniciach zostal hospodáriť len najstarší Juraj.

Juraj (1794-1874) bol podľa kontraktu želiarom u Karola Rakovského. Hospodáril a furmančil najprv spolu s bratom Matúšom, po jeho odchode do Ruska samostatne, až kým mu Görgeiho vojaci nezrekvirovali všetky kone. Mal dvoch synov, staršieho Juraja (1826-1905) a mladšieho Ambróza. U neho ako 80-ročný zomrel. Je pochovaný na Národnom cintoríne v Martine.

Hospodárstvo v Beniciach zdedil a spravoval starší Juraj s podmienkou, že mladšieho brata Ambróza dá vyštudovať za právnik, aby ten potom mohol od uhorského štátu vymáhať náhradu za zrekvirované kone. Juraj skutočne podporoval svojho brata a z Ambróza sa stal známy právnik. On sám mal s manželkou Zuzanou Hankovou z Laskára 11 detí, z ktorých dospelého veku sa dožilo len päť.

Jurajova najstaršia dcera Maria sa vydala za obchodníka Andreja Páričku do Koštian, s ktorým mala 6 detí. Najznamejší z nich bol Ján Párička, knihtačiar, nakladateľ a vydavateľ populárno-náučnej slovenskej literatúry. Jeho brat Jozef (1890-1961) bol úspešným obchodníkom v Rusku a dcéra Emilia sa neskoršie stala manželkou Ambrozovho syna Ivana (1867-1939).

Ani Jurajovi synovia *Đurko* (Juraj 1867-1915) a Gustav nezostali v Beniciach. Juraj s manželkou Pavlou Makovickou sa usadili v Novom Meste nad Vahom. Ich syn Milan v r. 1924 tragicky ukončil svoj život, dcéra Ľudmila bola učiteľkou v Martine, kde aj zomrela. Druhý syn Gustav študoval v Martine, istý čas vykonával aj advokátsku prax, no potom v r. 1897 emigroval do USA. Ako blízky spolupracovník V. P. Rovnianka stal sa redaktorom viacerých krajanských novín a časopisov. S manželkou Máriou Bullovou z Oravy mal 5 detí, ich osudy po r. 1948 však nepoznáme.

Hospodárstvu v Beniciach venovali všetky svoje sily len dvaja zostávajúci bratia - Jozef a najmladší Cyril. Ten sa ešte ako študent začal zaujímať o sociálne polozenie roľníctva v Turci a o agrárnu politiku. Po 1. svetovej vojne vstúpil do Republikánskej strany poľnohospodárskeho a maloroľníckeho ľudu a získal značnú popularitu. V r. 1925, sotva 45-ročný, stal sa senatorom Agrárnej strany. Zomrel pomerne mladý v r. 1933. Jeho brat Jozef, ktorý celý život pracoval na hospodárstve, o tri roky neskôr. Ten rodinu nemal, lebo - ako hovorieval - nemal čas na ženie.

Cyril Pivko mal s manželkou rod. Pivkovou (zo sučianskej vetvy) syna Igora a dcéry Lydiu a Marietu. Mladšia Marieta sa vydala do Bratislavy, staršia *Lidka* do Martina za evanjelického farára-antifašistu Jozefa Bučku, ktorého Nemci počas 2. svetovej vojny uväznilí a odviezli do koncentračného tábora v Ebensee. Tam spolu s inými umučenými vlastencami tesne pred oslobodením ukončil svoj mladý život.

Sukromne hospodáriacich roľníkov po r. 1947 u nás kruto postihla násilná kolektivizácia. Aj Pivkovci stratili v Beniciach pôdu, ktorá ich živila, hospodárstvo, ba i strechu nad hlavou. Posledný mužský člen rodu Igor Pivko pracoval ako údržbár v martinskej teplárni, aby uzivil svoju matku a mohol podporovať sestru-vdovu. Dnes žije s manželkou na dôchodku v Martine. Hospodárstvo v Beniciach síce zaniklo, ale po „zamatovej revolúcii“ sa našiel šikovný podnikateľ, ktorý schatranú kúriu v Beniciach zrenovoval a premenil na reprezentačný penzion.

Mladšia (Ambrozova) vetva rodu sa vyčlenila z hlavnej vetvy v polovici 19. storočia, keď Jurajov mladší brat Ambroz dokončil svoje právnické štúdiá na univerzite vo Viedni a usadil sa ako mladý advokát v Martine. Spolu s ním ukončil právo vo Viedni aj jeho najlepší kamarát Pavol Mudroň, s ktorým si za veľmi skromných podmienok otvorili spoločnú kanceláriu v dome u Kunajov. V tom čase sa Martin stával strediskom národného hnutia, do ktorého sa obidvaja mladí právnici s nadšením zapojili. Nebolo azda jedinej akcie, na ktorej by sa nezučastnili. Ambroz Pivko v r. 1861 signoval Memorandum slovenskeho národa, sprevádzal memorandovú delegáciu do Viedne, prispel

-
1. *Ambroz Pivko (1832-1910), advokát, národnokultúrny pracovník (ALU MS Martin)*
 2. *Anna Pivková, rod. Ballova (1835-1921), priekopníčka ženského hnutia na Slovensku - prvá predsedníčka Živeny, manželka A. Pivku (ALU MS Martin)*
 3. *Kúria v Beniciach, ktorú pred 1. sv. vojnou kúpili bratia Jozef a Cyril Pivkovci od rodiny Kohútovcov (1930, archív Igora Pivku, Martin)*

200 zlatými na martinské ev. gymnázium. Jeho meno nájdeme medzi zakladateľmi Slovenskej knihtačiarскеj učastinnej spoločnosti v r. 1868 a vlasteneckého spolku Jednota z r. 1873. Aktivne sa zapojil aj do ochotnickeho divadelnictva. Ako zvolený právny zástupca Matice slovenskej ostro vystupoval proti zneužitiu jej zhabaného majetku a proti činnosti maďarizačného spolku FEMKE. Po smrti Viliama Pauliny-Totha bol istý čas aj riaditeľom Sporiteľne a martinským richtárom.

Pavol Mudroň a Ambroz Pivko boli nesporne významnými osobnosťami memorandového obdobia a ich domy boli centrami vtedajšieho kultúrneho života v Martine. Pritažlivými ich robili najmä ich manželky. V roku 1866 sa Ambroz Pivko oženil so vzdelanou a národne uvedomelou Annou Ballovou z liptovských Hyb. Jej matka Anna, rod. Lániová bola sestrou Terezie Lániovej, matky spisovateľa Bela Kleina-Tesnorskalského. Bola tiež spríbuznená s viacerými poprednými liptovskými rodmi - s Bellovcami, Lehotskými, Hoffmannovcami a inými.

Z podnetu národovca - novinára Ambra Pietra stala sa Anna Ballová členkou a 4.8.1869 prvou predsedníčkou Živeny, spolku slovenských žien. Stredobodom a cieľom jej snáh bolo založenie odbornej dievčenskej školy pre ženské povolania, lebo - ako tvrdila - kultúru národa treba začať tvoriť v rodinách.

V tom čase bol Ambroz Pivko na vrchole svojich síl a aktivít v prospech národa. Byval v poschodovom dome č. 99 na hlavnej (Pánskej) ulici v Martine, kde hostil mnohé domáce i zahraničné delegácie martinských osláv, vlastnil kone a kočiar, na ktorom ich prevážal. Pri prílišnej angažovanosti za národnú vec však akosi zanedbával svoje vlastné povolanie. Jeho advokátska kancelária začala upadať, hromadili sa dlžoby. Kone a koč musel nakoniec predať a v r. 1886 sa stal najomníkom vo vlastnom dome, ktorý kupila Sporiteľňa. Poslednou radostnou udalosťou v živote jeho rodiny bola veľkolepá výstava vyšíviek a slovenského ľudového umenia v r. 1887 v Martine, ktoru usporiadala Živena. V nasledujúci rok sa utiahol s rodinou do Dolného Kubína, kde sa musel uspokojiť s funkciou pokladníka filiálky Tatra banky. Zomrel 77-ročný v dome svojho syna Ivana v Jasenovej.

Ambroz Pivko mal dceru Eľenu, ktorá sa stala manželkou úspešného liptovského finančníka Vladimíra Makovickeho v Ružomberku, a dvoch synov. Mladší z nich Vladimír po štúdiách v Kežmarku, Rimavskej Sobotě a na univerzite v Budapešti si otvoril advokátsku kanceláriu v Liptovskom Mikuláši, neskôr v Nadľaku a v r. 1905 v Dolnom Kubíne. Najmä po vzniku CSR zastával popredne verejné a cirkevné funkcie. Šrobárova vláda ho v r. 1918 vymenovala za župana Liptovskej a neskôr aj Oravskej župy. Tieto funkcie vykonával až do zániku župného zriadenia v r. 1923. Jeho zásluhou sa podarilo udržať slovenské gymnázium na Orave. Dr. Vladimír Pivko podporoval aj evanjelickú cirkev a chudobných slovenských študentov. Bol tiež vynikajúcim rečníkom. Posledné roky života prežil ako verejný notár v Bratislave, kde mohol lepšie uplatniť svoje jazykové znalosti.

-
4. *Ivan Pivko (1867-1939), statkar, národnokultúrny pracovník, syn A. Pivku (ALU MS Martin)*
 5. *Elena Makovicová, rod. Pivková (1870-1948), dcéra A. Pivku, manželka peňažníka a podnikateľa Vladimíra Makovickeho (ALU MS Martin)*
 6. *Vladimír Pivko (1872-1953), právnik, národnokultúrny pracovník, syn A. Pivku, s manželkou Kornéliou, rod. Lackovou (ALU MS Martin)*

Manželka Dr. Vladimíra Pivku Kornélia Lacková pochádzala zo známej garbiarskej rodiny Lackovcov z Liptovského Mikuláša. Jej brat Daniel bol otcom manželky spisovateľa Ela Šándora. Jej sestra Želmíra bola zase manželkou publicistu Antona Štefánka.

Vladimír Pivko nemal syna, len tri dcéry, z ktorých najstaršia, Elena sa vydala za bývalého diplomata a univerzitného profesora Dalibora Krnu a najmladšia Viera za národohospodára a člena prvej SNR Dr. Ing. Petra Zafku. Prostredná Anna, známa športovkyňa, bola počas SNP obetavou lekárkou v Palúdzke a potom v Bratislave.

Z hlavnej (benickej) vetvy rodu sa Ambrózova (jasenovská) podvetva vyčlenila vlastne až po veľkom požiari v r. 1893 v Dolnom Kubíne, počas ktorého do základov vyhořeli aj Pivkovci. Len pomocou úveru, ktorý im poskytol Vladimír Makovický, Ambrózov zať, sa im podarilo získať zanedbaný Dobákovský kaštieľ v Jasenovej, kam sa presťahovali. Tu s pomocou manželky Emílie Páričkovej z Koštian a s nesmiernym vlastným úsilím vybudoval za 20 rokov Ivan, Ambrózov starší syn, novú rodinnú rezidenciu. Na svoju dobu to bolo veľké a vzorné hospodárstvo.

Ivan Pivko (1867-1939) študoval v Martine, v Banskej Bystrici, v Bratislave a na obchodnej škole Končakovského v Tešine. Po ročnej praxi v Budapešti a Bukurešti vykonal v r. 1889 veľkú študijnú cestu po Maďarsku, Rumunsku a Rusku a prevzal po otcovi funkciu pokladníka vo filiálke Tatra banky v Dolnom Kubíne. V tom čase sa už aj medzi obyvateľmi Oravy prebúdzať národné povedomie a Ivan Pivko sa zapojil do agitácie za protivládnu ľudovú stranu. V parlamentných voľbách v r. 1901, 1905 a 1906 už sám vystupoval ako kandidát Slovenskej národnej strany, avšak bezúspešne. Tesne pred voľbami v r. 1906, keď mohol byť slovenským obyvateľstvom giraltovského obvodu zvolený za poslanca do uhorského snemu, nechal ho slúžny Pavel Kerekeš „pre poburovanie obyvateľstva“ zaistiť a zavrieť do väzenia v Prešove. Zatiaľ - keďže protikandidáta už nebolo - zvíťazil kandidát vládnej strany gróf Aurel Dežofi. Ivana Pivku navyiac odsúdili na tri týždne väzenia, ktoré si spolu s Andrejom Hlinkom odsedel v obávanom „csillagbörtöne“ v Segedíne.

Prvú svetovú vojnu prekonal ako záložný dôstojník v Bosne a v Albánsku, kde ťažko ochorel na maláriu. Musel sa ešte dlho po vojne liečiť, aby mohol v r. 1922 znovu nastúpiť do služieb Tatra banky. Tentokrát to už bola filiálka vo Zvolene. Počas vojny hospodárstvo v Jasenovej len horko-ťažko vládala spravovať a udržiavať manželka za pomoci dvoch najstarších detí. Následkom toho, niektorých nešťastných investícií, povojnovej inflácie a menovej reformy Ivan Pivko stratil veľkú časť svojho majetku v Jasenovej. Zostal mu len hospodársky dvor a záhrada s domom, ktorý hrdo nazýval „kaštieľom“. Svoje národné povedomie vždy dával otvorene najavo. Rád nosil jasenovský kroj a vyšívané „panslávske“ košele. Po vojne očakával, že nová československá vláda ocení obeť a služby, ktoré jeho rodina priniesla za predchádzajúceho režimu, ale vďaka sa nedočkal. Po odchode do dôchodku žil do r. 1938 v Komárne, po odstúpení mesta Maďarsku sa vrátil na Oravu, kde o rok na následky úrazu zomrel (jeho smrť zapríčinili kone, ktoré mal od detstva veľmi rád).

Ivan Pivko mal 9 detí, no ani jedno z nich nemalo vzťah k poľnohospodárstvu a neostalo natrvalo v Jasenovej. Dom zdedila najstaršia Oľga, vydatá za architekta a profesora UMPRUM v Prahe Adolfa Benša, s podmienkou, že každý zo súrodencov tam v prípade potreby nájde svoj domov. Synovia Kazimír a Ivan (1908-1940) sa venovali financiu. Dcéra Nadežda, obvodná lekárka v Ilave a potom v Bratislave, sa vydala za právniku Dr. Olivera Križana. Boris bol dôstojníkom z povolania a nezaložil si rodinu.

V roku 1979, keď jediný syn Kazimira Pivku Roman tragicky zahynul vo Vysokých Tatrách, sa zdalo, že benický rod Pivkvcov „po meči“ vymrie. Dnes však už môžeme dúfať, že o jeho prežitie a prípadný rozkvet sa postarajú traja právnci Ivana Pivku, synovia lesného inžiniera Ivana (1934) – Daniel, Ivan a Miloš.

Poznámky

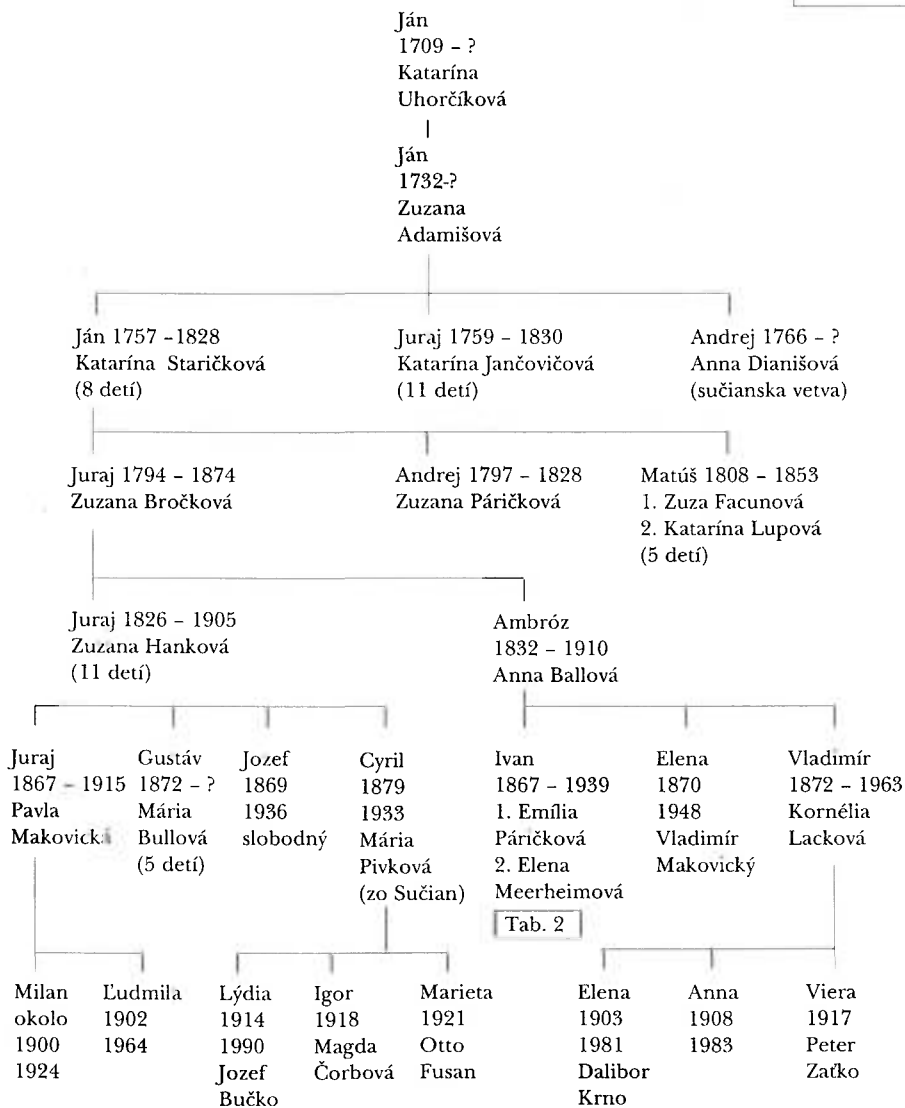
- 1 *V najstarších listinách sa vyskytujú tvary Pywko, Piwko, Piuko, neskôr – asi od polovice 19. stor. – Pivko a pod vplyvom maďarskej vyslovnosti najmä na Dolniakoch aj tvary Piffko a Pifko.*
- 2 *Povest o ranenom jeleňovi poznal aj historik a genealóg Ivan Nagy, ktorý ju spomína na s. 389 v 3. zväzku diela Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblakkal (Pest 1885) pri rode Draškoci – Dražkovsky. Volne ju spracoval aj Ján Junas v príspevku Jeleň – záchranca, Nový Život Turca, 4 (35), 1995, č. 23, s. 9.*
- 3 *Šípom cez šiju alebo cez prsia prestreleny jeleň v skoku, na pažiti alebo vo vlnách sa vyskytuje v rôznych obmenách na erboch viacerých starých turčianskych zemianskych rodov, napr. 1. Čepčiansky z Maleho Čepčína, 2. Čert (Eordógh) z Laclavej, 3. Dolinský z Doliny, 4. Dražkovsky (Draškóci) z Dražkoviec, 5. Jesenský z Horného Jasena, 6. Jesenský z Dolného Jasena, 7. Jazernický z Jazernice, 8. Velič z Laclavej, 9. Vladár z Veľkého Čepčína a Mútnej, 10. Zorkovský (Zorkóci) zo Zorkoviec.*
- 4 *„Válečník Peter Piwko“ je uvedený na listine, ktorú Václav Chaloupecký našiel pod inv. č. 2965 v archive mesta Bardejova.*

Pramene (výber)

Archivum Familiae Pywko (založené Ambrozom Pivkom, časť vo vlastníctve autora)
Štátny oblastný archív Bratislava
Archiv Kubinyi, fasc. XXXII, no. 2. Nicolaus de Gara: Adjudicatoria littera in causa posterorum utriusque setus Gywge et Welych, filiorum quondam Pywko...
Štátny oblastný archív Bytča
Liptovské kongregačné protokoly. Publicatio armorum nobilitariorum Anno 1569
Matriky ev. a v. cirkvi v Pribovciach, okr. Martin
Horváth, S.: A Liptói és Turóczi registrum a két eredeti szöveg alapján. Budapest 1902
Jeršová, M.: Slovenský diplomatár. Archív rodu Veličovcov. In: Zborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, 27-30, 1933-1936
Kubinyi, M.: Garai Miklós nádor itelete... Oravský Podzámok 1920 (rukopis)
Mályusz, E.: Turóczi megye kialakulása. Budapest 1922
Nagy, I.: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblakkal 6, 12, 13. Pest 1855-1865
Novák, J.: Rodové erby na Slovensku 2. Petkova zbierka pečati. Martin 1986
Šikura, J.: Miestopisné dejiny Turca. Bratislava 1944
Životopis Pavla Mudroňa. Slovenské pohľady, 35, 1915, č. 1-6

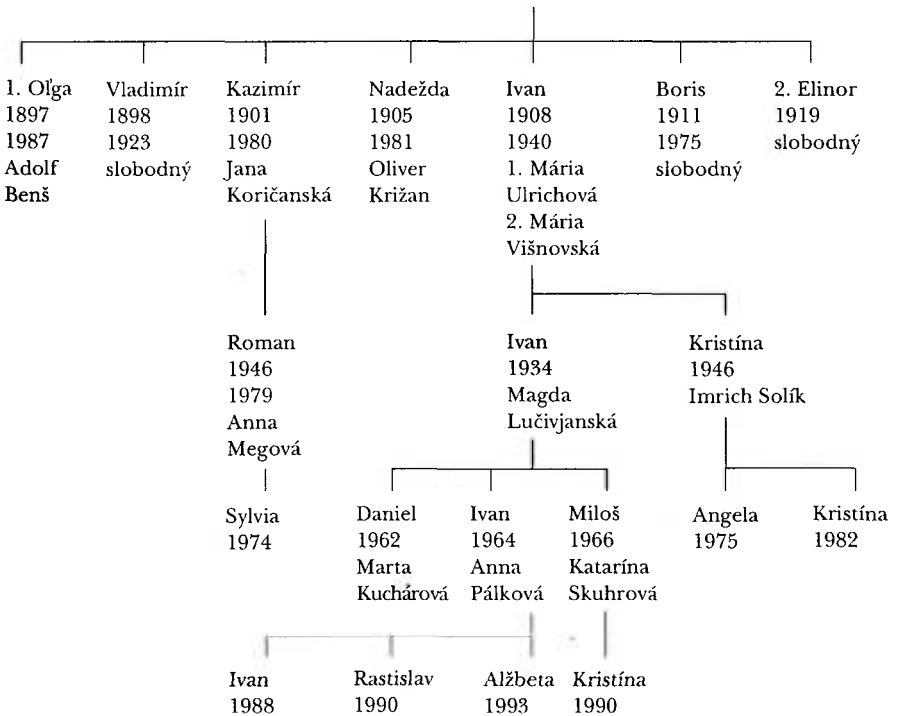
Benická vetva rodu Pivko

Tabuľka 1

Tab. 1

Ivan
1867 - 1939
1. Emília
Páričková
2. Elena
Meerheimová
(9 detí)

HERALDIKA V JUŽNEJ AFRIKE HERALDICKÁ KANCELÁRIA V PRETÓRII

Frederick Brownell

Keď Južnú Afriku osídlili obyvatelia európskeho pôvodu, stalo sa iba otázkou času, kedy sa začnú používať erby aj v tejto krajine. Celkom prví reprezentanti heraldiky sa objavili na juhoafrickom pobreží takmer pred 500 rokmi. Boli to jednoduché kamene „padrao“ s erbami Portugalska, vztyčované obajvitelmi Diegom Caom a Bartolomeom Diazom pri ich postupe pozdĺž - a v prípade Diaza okolo - južného pobrežia Afriky v snahe najstí národné cesty na Východ. Tieto padraa sú v súčasnosti zvečnené v znakoch Juhozápadnej Afriky a Diazovej divíznej rady v Kapskej provincii.

Portugalci však neobsadili, ani neosídlili dnešnú Juhoafrickú republiku. Prenechali to Holanďanom. Prví holandskí guvernéri a velitelia používali svoje osobné erby v Kapsku podobne, ako aj ďalšie vedúce osobnosti. Prvé erby v Kapsku udelil generálny komisár J. A. de Mist v r. 1804 Kapskému mestu a jeho vtedajším zástupcom. Na donačnej listine Kapskému mestu, datovanej v „Kasteel de Goede Hoop“ (na myse Dobrej nádeje) 12. júna 1804 stojí, že jeho výsosť sa rozhodla povoliť heraldickú pečať s nasledujúcim popisom: „Erbom Kapského mesta bude čierna kotva na zlatom poli, emblém Dobrej nádeje, deleny erbom zakladateľa tejto kolónie - Van Riebeecka, ktorý podľa vyobrazení v odborných dielach tvoria tri zlaté prstene na červenom poli, s nápisom „Zegel van die Kaapstad“. Oficiálne odovzdanie erbu zástupcom meštianstva 3. júla 1804, ktoré 7. a 14. júla 1804 zaznamenal Kaapsche Courant, bolo podľa všetkeho veľkolepou udalosťou spojenou s pompéznou slávnosťou, počas ktorej vystrelili 21 delostreleckých salv.

O dva roky neskôr, pri druhej britskej okupácii Kapska boli podľa podmienok kapitulácie ponechané mešťanom všetky ich dovtedajšie práva a privilégia. Podľa nich sa rešpektovalo aj udelenie erbu de Mistom, hoci v krajine nejstvoval žiaden oficiálny orgán, ktorý by kontroloval používanie erbov. Po anexii v r. 1806 Kapský polostrov tým, že sa stal britskou kolóniou, získal prístup k anglickým a škótskym heraldom a postupne tí, ktorí cítili potrebu oficiálneho udelenia erbu, mohli sa obrátiť buď na College of Arms v Londýne alebo na Lorda Lyona v Edinburhu. Vzdialenosť týchto heraldov a poplatky súvisiace s udeľovaním erbov však spôsobili, že sa počet žiadateľov obmedzil na niekoľko spoločensky významných osobností a na úrady väčších miest.

Za šťastie možno považovať, že údaje o mnohých erboch používaných súkromnými osobami v Kapsku v 17., 18. a na začiatku 19. storočia, zbieral a pre budúce pokolenia zaznamenával kapský zememerač general Charles Davidson Bell a jeho bratanec Daniel Krynauw. V súčasnosti sú uložené v Bellovej-Krynauwovej zbierke v Juhoafrickej knižnici v Kapskom meste. Spolu so zbierkou voškových pečatí v Kapskom archíve ich možno považovať za akýsi juhoafrický ekvivalent stredovekých európskych erbovníkov.

V r. 1935 v snahe vytvoriť určitú normu na ochranu mien, uniforiem a „odznakov“ športových klubov a vzdelávacích inštitúcií, prijal juhoafrický parlament

Zákon o ochrane mien, uniforiem a odznakov (č. 23/ 1935). Jeho tvorcovia stanovili kritéria právnej ochrany registrovaných erbov, no nenamahali sa s definíciou „odznakov“ (pod týmto názvom mohli byť registrované aj niektoré erby). Inou slabinou legislativy z r. 1935 bolo, že neumožnila registráciu erbov súkromných osôb a miestnych uradov. Tieto, podobne ako v minulosti, sa museli naďalej obracať na College of Arms alebo na Lorda Lyona. Po r. 1939 dosiahli určitú mieru lokálnej ochrany mestské erby tým, že administrátori štyroch provincií Južnej a Juhozápadnej Afriky získali právomoc dokumentovať a ochraňovať erby miest vo svojich provinciách alebo na svojich územiach. Znamenalo to, že osobné (rodové) erby ostali naďalej bez akejkoľvek ochrany. Tuto nešťastnú situáciu rýchlo využili podnikatelia a zaplavili krajinu rôznymi heraldickými podvrhmi. Vzápätí sa v bulvárnych časopisoch objavili série článkov, ktoré krmili dôverčivú verejnosť vymyslenými erbami so „zaručenými pravými“ genealogickými a heraldickými komentármi.

V čase vystúpenia Južnej Afriky z Commonwealthu v r. 1961 bol dohľad nad heraldickými zastupiteľstvami v Južnej Afrike v očividne neuspokojivom stave. Existovalo tu dovedna šesť registračných uradov – päť pre mestské erby a jeden ústredný pre registráciu „odznakov“ asociácií a inštitúcií. Žiaden z nich však v skutočnosti nebol kompetentný posudzovať heraldickú hodnotu predkladaných erbov alebo emblémov. Vytvarne spracovanie niektorých v tomto období lokálne zaregistrovaných erbov bolo vynikajúce, vzhľad mnohých mal však veľmi nízku úroveň. Ine, celkom neheraldické erby nemali byť jednoducho vôbec zaregistrované. Prerušenie základných vzťahov Južnej Afriky s Commonwealthom prinieslo aj pretrhnutie tradičných oficiálnych stykov s heroldami v Británii. Krajina tak opäť ostala bez priameho prístupu k akýmkoľvek oficiálnym heraldickým autoritám, aj keď ich rady sa dovtedy v praxi zriedkavo brali na vedomie.

Možné dôsledky tejto neutešenej situácie už v r. 1955 predvídala komisia, poverená prešetrením heraldických zaležitostí v Južnej Afrike. Po rozsiahlom štúdiu heraldických procedúr a uradov v zahraničí predložila vláde správu, v ktorej doporučila vytvoriť v krajine samostatnú Heraldickú kanceláriu na čele so štátnym heroldom a Heraldickú radu ako vládne orgány. Doporučenie inšpirované švédskym vzorom vláda prijala a zohľadnila v Zakone o heraldike (č. 18/1962), na základe ktorého začala od júna 1963 pôsobiť v Pretorii Heraldická kancelária a Heraldická rada.

Nový zákon prevzal väčšinu ustanovení zo Zakona o ochrane mien, uniforiem a odznakov z r. 1935 a akceptoval aj všetky registrácie uskutočnené na jeho základe. Taktó sa Kancelária popri svojej primárnej funkcii registrovať vyobrazenia erbov a dbať pri ich tvorbe na dodržiavanie heraldických kanonov dostala aj k registrácii rozmanitých predmetov, napr. školských rovnošiat, rugbyových dresov, kravat a ďalších odevných doplnkov rôznych „asociácií a inštitúcií“. Asi po piatich rokoch od zriadenia Heraldickej kancelárie, sa správcovia miestnych uradov vzdali svojej právomoci registrovať erby sídel v provinciách, čím sa Kancelária stala jedinou heraldickou autoritou v Južnej Afrike.

Južná Afrika s rozmanitou populáciou nepatrí medzi krajiny vyrastajúce z jednej konkrétnej heraldickej tradície. Kancelária tak musela zväžiť, čo z ponukanych zdrojov prijať. Do erbov sa postupne dostali mnohé nové figúry a delenia štítov, ktoré zvýraznili medzinarodný charakter heraldiky. Medzi inováciami nepochybne najdôležitejším bolo prijatie kapsko-holandského konvexno-konkávneho delenia štítu a štylizovaných figur z miestnej fauny a flory, predovšetkým rastliny protey (ide o kvitnúce stromy a kríky, vyskytujúce sa najmä v Austrálii, v Južnej Afrike a na Madagaskare – pozn. prekl.) Pozvoľna sa začali uplatňovať aj rôzne typy afrických štítov. Na znakoch športových klubov a združení národného charakteru figurovala najmä antilopa skakavá (*antidorcas marsupialis*, typicke

zvieria Južnej Afriky, národný symbol Juhoafrickej republiky – pozn prekladateľa). Bokom nezostalo ani minerálne bohatstvo krajiny, zlato a diamanty, podobne ako početné predmety z domorodých afrických kultúr. Vznikol tak osobitný juhoafrický heraldický štýl, ktorý vyvolal priaznivú odozvu v zahraničných odborných kruhoch. Dnešná juhoafrická heraldika nepozná hranice podľa rasy, farby pleti či náboženstva – je pestrofarebná a súčasne „farboslepá“

Ktorakolvek osoba môže požiadať štátneho herolda v Pretorii o registráciu erbu. Ak predložený návrh nie je v rozpore s už zaregistrovanými erbami a možno ho z heraldického hľadiska považovať za akceptovateľný, jeho blazon (heraldický popis) v oboch úradných jazykoch krajiny sa uverejní vo vládných novinách. Toto umožňuje vzniesť prípadné námietky voči registrácii, ak sa zdá, že udelenie navrhovaného erbu by mohlo porušiť práva, na ktoré si robí nárok niekto iný. Ak sa do určeného termínu nevyskytnú námietky, vládne noviny uverejnia oznam o potvrdení registrácie a Kancelária vydá žiadateľovi iluminovaný certifikát o registrácii erbu, signovaný predsedom Heraldickej rady a štátnym heroldom a úradne spečatený. Obsahuje kompletne farebné vyobrazenie zaregistrovaného heraldického znaku spolu s jeho blazonom v úradnom jazyku podľa žiadosti nositeľa erbu. Súčasne sa vyhotovuje identické vyobrazenie, ktoré – blazonované a očíslované – vnesie sa do Úradného registra Heraldickej kancelárie ako trvalý záznam.

Registrowanie erbov v Heraldickej kancelárii nie je v Južnej Afrike povinné, právna ochrana zaručená Zakonom o heraldike sa však vzťahuje iba na registrované znaky. Ústredná registrácia, vďaka ktorej možno heraldické symboly navzájom porovnávať, navyiac zabráňuje možnej duplicitě.

Skutočnosť, že v minulom roku prišlo do Heraldickej kancelárie v Pretorii viac ako 150 žiadostí o udelenie nových erbov svedčí o šírke všeobecného záujmu o ne v tejto krajine. V súčasnosti je to skutočne jeden z troch najvýraznejších a najaktívnejších heraldických úradov na svete.

(Optima, 32, 1984, č. 4, s 138–146, spracované)

*Pozývame Vás na podujatie,
ktoré zhodnotí doterajší vývoj, stav a perspektívy
slovenskej heraldiky,
na sympóziu*

HERALDIKA NA SLOVENSKU

Trenčín, 5.–7. septembra 1996

Informácie

SGHS MS, Novomeského 32, 036 52 Martin

VALNÉ ZHROMAŽDENIE

SLOVENSKÁ GENEALOGICKO-HERALDICKÁ SPOLOČNOSŤ PRI MATICI SLOVENSKEJ 1993 - 1995

(Správa o činnosti prednesená na valnom zhromaždení 11.11.1995 v Martine)

Dňa 13. novembra 1993 sa uskutočnilo valné zhromaždenie, ktoré zvolilo nové orgány SGHS MS. Výbor spoločnosti pracoval od tohto dňa v zložení: Prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc. (predseda), PhDr. Ladislav Vrteľ a PhDr. Cyril Žuffa (podpredsedovia), Milan Šišmiš (tajomník), Zdenko Ďuriška (hospodar), Ing. Zdenko Alexy, akad. maliar Ladislav Čisarík ml., PhDr. Ľubomír Jankovič, CSc., PhDr. Jozef Karlík, Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc. a Doc. PhDr. Leon Sokolovský, CSc. (členovia). Dozorný výbor pôsobil v zložení: Vojtech Pomothy (predseda), PhDr. Oľga Kvasnicová a Pavlína Valková (členovia). Oba výbory sa stretávali pravidelne raz štvrtročne, striedavo v Bratislave, Martine, v Trenčíne a v Dunajskej Lužnej (dovedna sa uskutočnilo 8 pracovných stretnutí).

Členská základňa. Od posledného valného zhromaždenia, kedy sme evidovali 255 členov (216 individuálnych a 39 kolektívnych), sa členská základňa pozvoľna rozrastala. V marci 1995 prekročila počet 300 členov. Pri revízií 29.5.1995 výbor rozhodol zrušiť členstvo 23 dlhodobu neplatiacim jednotlivcom a 4 kolektívom. V súčasnosti (4.11.) spoločnosť eviduje 343 členov (289 individuálnych a 54 kolektívnych). Od uplynulého valného zhromaždenia početný stav spoločnosti vzrastol o 88 nových členov (73 jednotlivcov a 15 kolektívov).

Podstatnú časť členskej základne tvoria naďalej obyvatelia Slovenska, 17 členov žije v ČR a po 1 členovi v Maďarsku a srbskej Juhoslávii. Na Slovensku máme členov v 102 mestach a obciach všetkých okresov. Najväčšie skupiny členov pôsobia v mestach Bratislava 64 (59+5), Martin 25 (24+1), Nitra 13 (8+5), Banská Bystrica 11 (10+1), Košice 11 (10+1), v okresoch Bratislava-mesto 64 (59+5), Martin 30 (29+1), Nitra 22 (17+5), Trnava 17 (15+2) a Trenčín 14 (13+1). V týchto oblastiach sú predpoklady pre vytvorenie genealogicko-heraldických klubov alebo pobočiek spoločnosti. Z genealogicko-heraldických klubov, ktoré vznikli pri miestnych odboroch MS po r. 1989 je dnes aktívny len klub v Martine a skupina členov MOMS v Prievidzi. V súčasnosti sa pripravuje obnovenie činnosti klubu v Banskej Bystrici (z iniciatívy tamjších záujemcov).

V členskej základni sú naďalej zastupení odborní i laickí záujemcovia o genealógiu, heraldiku, vexilológiu a ďalšie vedné disciplíny a typy výskumov. Ide o pracovníkov výskumných ústavov, vysokých škôl humanitného zamerania, múzeí, archívov a pod. na jednej strane a na druhej strane o skupinu členov rôznych profesií. V spoločnosti sú zastupení rovnako muži i ženy, priemerný vek členov sa pohybuje medzi 40-50 rokmi. Popri členoch existuje v rámci spoločnosti i skupina tzv. priaznivcov, prevažne zahraničných záujemcov a podporovateľov činnosti spoločnosti. Ide asi o 20 heraldikov a genealógov z európskych a amerických krajín.

Styky s inými organizáciami. Prvoradým partnerom našej spoločnosti naďalej ostáva Matica slovenská, ktorá našu spoločnosť prijíma ako jeden zo svojich záujmových odborov, pričom SGHS MS od 16.3.1995 vystupuje vo vzťahu k tejto organizácii ako jej kolektívny člen. Na požiadanie tajomníka a terajšieho podpredsedu MS p. Dr. Stanislava Bajanika výbor našej spoločnosti vypracoval a vedeniu MS predložil vlastné predstavy o ďalšej spolupráci a koexistencii SGHS MS a MS. V podstate išlo o návrh čiastočnej profesionalizácie spoločnosti a dotvorenia podmienok pre činnosť spoločnosti v rámci Matice slovenskej. V praktickej rovine dobrá spolupráca pokračovala s Biografickým ústavom MS (v jeho priestoroch pôsobia niektorí členovia výboru našej spoločnosti, je tu uložená naša knižnica, spolupráca sa prejavila aj pri organizovaní 2 spoločných seminárov). V r. 1993 sme tiež úspešne spolupracovali s Členským ústredím MS pri prezentácii výstavy Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby v zahraničí. Oceňujeme aj podporu Nadácie MS pri organizovaní seminára Ústne pramene a techniky genealogického výskumu, resp. pri vydaní jedného čísla nášho časopisu.

Z ďalších slovenských inštitúcií sme spolupracovali s Ministerstvom zahraničných vecí SR a Slovenskými inštitútmi vo Varšave a vo Viedni. Vzájomné kontakty prispeli k úspešnej zahraničnej prezentácii výstavy Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby. Naším dlhodobým domácim partnerom a spolupracovníkom ostáva Trenčianske múzeum v Trenčíne, ktoré sa podieľa na prezentácii výstavy Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby v zahraničí a spolu s Ministerstvom kultúry SR na príprave stálej expozície slovenskej heraldiky na Trenčianskom hrade. Osobitne by sme chceli oceniť spoluprácu s dizajnérskou firmou Signum, ktorá sústavne graficky spolupracuje s našou spoločnosťou. Rovnako si vážime pomoc Spoločnosti Joga v dennom živote, vďaka ktorej sme mohli minimalizovať vlastné náklady na vydávanie časopisu.

V uplynulom období sme rozvíjali styky aj s početnými zahraničnými a medzinárodnými organizáciami. Už tradične s Federáciou rodinno-historických spoločností z Veľkej Británie (jej členmi sme od r. 1992), od jari tohto roku tiež s Federáciou východoeurópskych rodinno-historických spoločností so sídlom v St. Paul, USA (stali sme sa jej členmi) a prostredníctvom 2 členov výboru našej spoločnosti s Medzinárodnou heraldickou akadémiou. V súčasnosti posielame svoj časopis, resp. vzájomne si vymieňame časopisy s asi 40 genealogickými, heraldickými, vexilologickými a s asi 20 ďalšími, o.i. krajanskými organizáciami v zahraničí. Oproti minulému obdobiu sa naše styky zúžili - sústreďujú sa len na tie organizácie, ktoré majú záujem o výmenu informácií. Niektoré zahraničné organizácie, konkrétne Ukrajinská heraldická spoločnosť v Lvove, Poľská heraldická spoločnosť vo Varšave a rakúska Genealogicko-heraldická spoločnosť Adler vo Viedni podporili prezentáciu našej výstavy Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby na Ukrajine, v Poľsku a v Rakúsku. Prehĺbila sa aj spolupráca s Česko-slovenskou genealogickou spoločnosťou v USA, na pozvanie ktorej sa tajomník našej spoločnosti zúčastnil v r. 1995 genealogickej a kultúrnej konferencie tejto organizácie v Chicagu. Celkom nový je kontakt s Historickou spoločnosťou wisconsinských Slovákov z Milwaukee, ktorá veľkoryso finančne podporila činnosť našej spoločnosti.

Edičná činnosť sa tradične sústreďovala na vydávanie časopisu Genealogicko-heraldický hlas. Podarilo sa nám udržať jeho periodicitu, časopis vychádzal viac-menej pravidelne 2-krát do roka v náklade 600 ks - z prostriedkov spoločnosti,

s príspevom Ministerstva kultúry SR a Nadácie MS. V sledovanom období vyšli 4 čísla.

V r. 1994 sa nám s príspevom MK SR podarilo vydať publikáciu Najstaršie rody na Slovensku, zborník príspevkov z rovnomenného vedeckého sympozia. Praca vyšla v náklade 750 kusov, ktoré sa rýchlo rozobrali, pričom bol o ne zaujem aj v zahraničí. V súčasnosti finišujeme s prípravami na vydanie plagátu Slovensko v symbolike miest. Pôjde o mapu Slovenska s vyobrazeniami aktuálnych mestských erbov a vlajok. Tento plagát sme pripravili v spolupráci s Heraldickou komisiou MV SR. V štádiu tvorby je aj publikácia s pracovným názvom Osem storočí slovenskej heraldiky, práca o vývoji slovenskej heraldiky od najstarších čias po súčasnosť, ktorej vydanie podporil Štátny fond kultúry Pro Slovakia. Pripravujeme ho v r. 1996.

Knižnica a zbierky. V uplynulom období sa knižnica spoločnosti rozrastla o nové čísla zahraničných periodík, cenné strojopisy a počítačové tlače genealogických prác ako aj o nové subory zoznamov prepísaných nahrobných napisov. Všetky materiály ostávajú nadalej uložené v priestoroch Biografického ústavu MS a možno ich študovať v čase pracovnej doby v Matici slovenskej. Pre nedostatok pracovných kapacít (resp. dobrovoľníkov) ostáva naša knižnica nespracovaná. V blízkej budúcnosti budeme tiež musieť riešiť otázku nového priestoru pre ňu.

Výskumné projekty. V uplynulom období sa činnosť našej spoločnosti v tejto oblasti sústreďovala na projekt Prepis nahrobných napisov – jeho pokračujúcu organizáciu i prácu dobrovoľníkov. K údajom z 28 cintorínov, ktoré sa získali a sčítali spracovali do konca r. 1993, pribudli materiály z ďalších 9 cintorínov. Praktické práce – vlastný prepis a spracúvanie získaných údajov v tomto období robili p. Vladimír Hančín (Bratislava-Prievoz, Lakšárska Nová Ves, niekoľko oddelení cintorína v Petržalke), p. Milada Nováková (Bodorová, Karlová, Valentová, okr. Martin), p. Doc. RNDr. Emil Šipka, CSC. (Liptovská Osada), p. Tatiana Bellaková (Kostolná) a p. Božena Malovcová (Spišská Sobota). P. Adam Rimovský do formy zoznamu spracoval starší prepis zo slovenskeho cintorína v Totkomloši v Maďarsku. Väčšina napisov je spracovaná vo forme zoznamov, časť vo forme kartoték.

Podujatia. V uplynulom období spoločnosť zorganizovala ďalšie dve z tradičných matičných stretnutí genealógov a heraldikov v Martine. V poradí 5. (13. 11. 1993) bolo venované súčasnej tvorbe mestských a obecných symbolov na Slovensku, 6. (5. 11. 1994) ústnym prameňom a technikám genealogického výskumu; prednášky z druhého stretnutia boli publikované v časopise spoločnosti. Naša spoločnosť prispela aj k organizácii 3 ďalších odborných seminárov – Hroboňovci v slovenskej kultúre, Galandovci v slovenskej kultúre (v spolupráci s Biografickým ústavom MS) a Rodina Mičátkovcov a slovenská kultúra (v spolupráci s Trenčianskym múzeom). V súčasnosti pripravujeme odborný seminár o rodine Paulínyovcov (1996 v spolupráci s BiÚ MS) a naše 2. vedecké sympóziu, ktoré sa uskutoční na jeseň budúceho roku v Trenčíne. Bude venované slovenskej heraldike.

K najvýraznejším a súčasne najúspešnejším podujatiam spoločnosti v uplynulom období patrila výstava Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby – jej prezentácia v zahraničí. V r. 1994-95 sme ju predstavili v Rumunsku, Juhoslávii, Maďarsku, na Ukrajine, v Poľsku a v Rakúsku (dovedna v 12 mestách). V súčasnosti je inštalovaná v priestoroch Slovenského inštitútu vo Viedni. Koncom roka bude sprístupnená

v Slovinsku a v budúcom roku ju chceme predstaviť v Chorvátsku, USA a Kanade. Úspech tejto výstavy inšpiroval myšlienku vytvoriť stálu expozíciu slovenskej heraldiky. Túto v spolupráci s Ministerstvom kultúry SR a Trenčianskym múzeom v Trenčíne sprístupníme na jeseň budúceho roka na Trenčianskom hrade.

Viaceri členovia výboru reprezentovali našu spoločnosť na rôznych zahraničných a medzinárodných podujatiach: v r. 1994 na seminári rumunských heraldikov v Oradei (J. Novák, C. Žuffa), na 4. vedeckej heraldickej konferencii v Lvove (J. Novák, Z. Ďuriška, M. Šišmiš), v r. 1995 na 16. medzinárodnom vexilologickom kongrese vo Varšave (Z. Alexy, L. Jankovič, M. Šišmiš), na 10. medzinárodnom heraldickom kolokviu v Krakove (Z. Alexy, M. Šišmiš), na oslavách 125. výročia založenia spolku Adler vo Viedni (J. Novák, Z. Alexy, L. Čisárik) a na 5. česko-slovenskej genealogickej a kultúrnej konferencii v Chicagu (M. Šišmiš). V budúcom roku by sa delegácia našej spoločnosti mala zúčastniť na medzinárodnom kongrese genealogických a heraldických vied v Ottawe.

Konzultatívna a poradenská činnosť pokračovala. Jej ťažiskom bola už tradične korešpondencia s krajanmi (najmä z USA), ale aj s domácimi záujemcami o hľadanie vlastných predkov.

To je stručný prehľad činností našej spoločnosti za obdobie od posledného valného zhromaždenia (od 13.11.1993). Ak by som mal toto obdobie všeobecne a iste trochu subjektívne zhodnotiť, považujem ho za mimoriadne úspešné z hľadiska rozvoja našich aktivít, ich ohlasu doma i v zahraničí. Podmienky našej činnosti sa na druhej strane podstatnejšie nezmenili: väčšinu prác robíme vo voľnom čase, bezplatne a v priestoroch, ktoré nám z dobrej vôle poskytuje Matica slovenská. Myslím si, že naším cieľom by mala byť postupná profesionalizácia spoločnosti a získanie stálych vlastných priestorov na činnosť. O to by sme sa mali v záujme ďalšieho rozvoja, resp. v záujme udržania doterajších aktivít a dobrého mena spoločnosti usilovať v nasledujúcom období.

Ďakujem všetkým členom, priaznivcom spoločnosti za doterajšiu podporu. Bola mnohostranná a bez nej by naša spoločnosť nebola dnes tým, čím je.

Milan Šišmiš

ORGÁNY SLOVENSKEJ GENEALOGICKO-HERALDICKEJ SPOLOČNOSTI PRI MATICI SLOVENSKEJ (od 11. 11. 1995)

Výbor:

Predseda: Prof. PhDr. Jozef Novák, Dr.Sc.

Podpredsedovia: Ing. Zdenko Alexy, PhDr. Ladislav Vrtel'

Tajomník: Mgr. Milan Šišmiš

Hospodár: Mgr. Zdenko Ďuriška

Členovia: Ladislav Čisárik ml., Ing. Miroslav Gecovič, CSc., PhDr. Ľubomír Jankovič, CSc., PhDr. Jozef Karlík, PhDr. Jana Kurucárová, Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc., Doc. PhDr. Leon Sokolovský, CSc. (kooptovaný 11. 11. 1995)

Dozorný výbor:

Predseda: Tatiana Belláková

Členovia: Vojtech Pomothy, Pavlína Valková

NAJLEPŠIE GENEALOGICKÉ PRÁCE ROKA 1995

V roku 1995 Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej po prvýkrát vyhlásila súťaž o najlepšie genealogické práce. Do uzavierky (1. septembra 1995), sa v „kancelárii“ spoločnosti v Martine sústredilo 19 prác od rovnakého množstva autorov (1 autor prihlásil 2 práce a 1 prácu napísali 2 spoluautori). Všetky boli postúpené súťažnej porote v zložení Prof. PhDr. Jozef Novák, DrSc. (predseda, Katedra slovenských dejín a archivníctva FFUK Bratislava), PhDr. Hana Hlôšková, CSc. (Ustav etnológie SAV Bratislava) a Mgr. Zdenko Ďuriška (Biografický ústav Matice slovenskej v Martine). Porota bola postavená pred množstvo rozsahom, obsahom i formou rôznorodých prác, z ktorých väčšina stelesňovala mnohoročné bádateľské úsilie svojich autorov.

Väčšina prác vznikla zo záujmu o poznanie a štúdium vlastných predkov a v snahe sprístupniť tieto poznatky budúcim generáciám vlastnej rodiny (išlo teda prevažne o práce primárne určené pre vnútornú potrebu rodiny). Časť z nich bola motivovaná záujmom o štúdium historických a sociálnych procesov v konkrétnej lokalite – rodisku alebo mieste pôsobenia autora (Cifer, Kremnica, sčasti Selec). Najmenšiu skupinu tvorili štúdiá, ktoré vznikli z profesionálneho záujmu (K. Balleková, J. Žilák). Vedľa seba sa tak ocitli práce odborných a (najmä) neškolených autorov, ktorí sa podobnej činnosti venovali neraz po prvýkrát (a možno i naposledy). Autori, zväčša členovia našej spoločnosti, reprezentovali rôzne povolania a vekové kategórie – najmladší účastník súťaže, bratislavský gymnazista Martin Hečko, mal 16 rokov.

Z obsahového hľadiska si podstatná časť prác všimáala jednu rodinu (rod) alebo skupinu spríbuznených rodín (A. Kubicová 7, P. Lamačka 22), resp. skupinu rodín alebo osôb majúcich vzťah k určitej lokalite (L. Kubiš, R. Ondrejka, J. Hradský). Išlo o stare i novšie šľachtické rody, o rodiny, ktorých členovia v staršom období alebo v 19. a 20. storočí významnejšie ovplyvňovali život na Slovensku a v jeho regiónoch, či o celkom „obyčajné“ rodiny a osobnosti. Väčšina súťažných prác (10) časovo obsiahla posledné 2 storočia. Šiesti autori zmapovali sledované rodiny v rozsahu 3–5 storočí, 3 práce obsiahli časový horizont 8 storočí, pričom 2 autori sledovali svojich predkov až do rokov 1190 (P. Andraš) a 1230 (J. Giláni).

Niektoré práce vychádzali z ústnych informácií žijúcich členov rodiny, väčšina však bola založená na dôslednom štúdiu archívneho materiálu, resp. na kombinácii oboch zdrojov informácií. Časť diel mala charakter vychodiskových zoznamov, či tabuliek, iná monografických štúdií, tie najnáročnejšie veľmi detailne spracovali dejiny rodu v širšom historickom kontexte. Niektoré práce prekročili rámec čisto genealogických či rodinno-historických prác, mali charakter demografických, sociologických a regionálno-historických sond alebo štúdií.

Pri hodnotení jednotlivých prác súťažná porota prihliadala predovšetkým na výber použitých prameňov, metodiku tvorby práce i jej celkové vyznenie, menej na formálnu úpravu (väčšina prác mala formu strojopisu, niektoré boli jednoduchými, či graficky náročne riešenými počítačovými vystupmi s využitím kvalitných či menej kvalitných obrazových príloh, jedna práca dokonca vyšla vlastným nákladom autora). V nasledujúcom texte uvádzame stručné charakteristiky jednotlivých prác. Ide o posudky predsedu poroty Prof. PhDr. Jozefa Nováka, DrSc., sčasti doplnené o stanoviska PhDr. Hany Hlôškovej, CSc.

Peter L. A n d r a š : *Dejiny rodu Meško 1190–1990, I–V*

Najobsiahlejšia súťažná práca, má až 5 zväzkov. Meškovci sú 800 rokov starý rod, ktorých autor postupne spracúval. Už v 1. zv. je aj osobitný pohľad na dve vetvy rodu, ďalšie vetvy sú opísané v 2. a 3. zv. Nasledujúci 4. zv. je podrobnou biografiou baróna Jozefa Meška, významného

vojvodcu, ktorý žil na prelome 18 a 19. storočia. 5. zv. obsahuje doplnky k 1-4. zväzku. Praca je bohato ilustrovaná. Životné osudy sú podávané na pozadí historických udalostí, ktoré sú často veľmi podrobne opísané a rozsiahle. Tento spôsob výkladu si vyžiadala mnoho štúdiá, pritom vlastné genealogické údaje v udalostiach neraz zanikajú. Bolo by užitočné, keby práca mala index, ktorý by vyvin rodú sprehľadnil.

Katarína Balleková *Etnosociálne aspekty v zemianskej rodine*

Malý, takmer 4-stranový príspevok, ktorý zaznamenáva poznatky Veroniky Jureckej o stavovských, náboženských a národnostných pocitoch a názoroch v široko rozvetvených rodinách Kubinyovcov a Baloghovcov. Niet pochybnosti o tom, že etnosociálne aspekty sú užitočným zdrojom poznania historických realít v dávnejšej i nedávnej minulosti. Poznamenávam však, že ich je potrebné robiť presnejšie a kritickejšie. Zostavovateľka vychádza z materiálu o príslušníkoch šiestich generácií vrátane ustnej rodinnej tradície, čo považujeme za prínos. Zdrojom poznania genealogických vzťahov však na druhej strane nemôžu byť iba pamäti, najmä ak vieme, že pramene 19. a 20. storočia sú veľmi početné, vyrečné a autentickéjšie, než naša pamäť.

Alexander Barica *Rod Barica. Rodokmeň a kronika rodiny Baricovskej*

Najstaršie údaje o rode siahajú do polovice 16. storočia a vzťahujú sa na členov rodu žijúcich v Bekešskej stolici. Podľa zachovaných prameňov už v 2. pol. 17. storočia sú Baricovci na Slovensku - v Turanoch a v ďalších mestách. Prvá polovica práce je veľmi podrobnou evidenciou všetkých zistených predkov dnešných Baricovcov. Druhá polovica práce začína zverejnením dokumentu o udelení zemianstva a erbú Blažejovi a Michalovi Baricovi Gabrielom Betlenom r. 1624. Potom nasledujú stručné dejiny jednotlivých slovenských miest a obcí, kde Baricovci žili a pôsobili. Samostatná 4. kapitola nazvaná „Rodinná kronika“ je anotovaná genealogickou tabuľkou rodu, ktorá najviac približuje pôsobenie a význam jednotlivých jej členov. Sú medzi nimi zastupené všetky sociálne vrstvy - od zamočníkov a pekárov, cez úradníkov, teológov a literátov, až po najznámejšiu vrutockú rodučku - opernú spevačku Ľubu Baricovu, dnes profesorku na Vysokej škole múzických umení v Bratislave. Zamestnaniam členov rodu je konečne venovaná aj osobitná stať. Spesťrením práce je fotografická príloha, ktorá má aj veľkú dokumentačnú hodnotu.

Mária Gabelová *Príchod Talianov - kamenárov na územie Slovenska. Kronika rodiny Miglierini*

Kvalitná mikrosonda do dejín rodiny inoetnického pôvodu na Slovensku, ktorá môže byť i prameňom badania o problematike dejín konkrétneho zamestnania - kamenárov. Najstarším členom našej spoločnosti je táto téma známa, pretože pani Gabelová nás v rámci jedného stretnutia o svojich talianskych predkoch už informovala. Vo svojej práci do súvisleho výkladu vložila osudy predkov od začiatku 19. storočia do súčasnosti. Členovia rodu Miglierini sú tu opísaní s veľkou láskou a s mimoriadnym citom pre fakt. Miglieriniovci žili prevažne na Spiši, kde otvorili viacero kameňolomov. Niekoľko členov rodiny odišlo do Maďarska, viaceri do Ameriky. Stojí za osobitnú pozornosť, že otec pani Gabelovej vytvoril množstvo náhrobných kameňov a mal aj osobný podiel na stavbe Štefánikovej mohyly na Bradle - vytesal všetky texty na základnú podstavu mohyly. Prácu veľmi vhodne dopĺňajú prílohy - napr. talianske dokumenty a predovšetkým kvalitné kopie dobových fotografií.

Jaroslav Giláni *Skumania a výsledky zistení o vývoji rodov a rodín Gylen, Ghillan, Ghillanyi, Ghyllanyi, Gillanyi, Gillani, Gillany a Giláni*

Veľmi kultivovaný pohľad na vznik a rozrod vlastného rodu, ktorého počiatky sú v Liptove a hlásia sa k r. 1230. (Je pozoruhodné, že vznik viacerých liptovských rodov sa kladie k r. 1230, a to geneológom Horanským.) Gilániovci sa postupne rozdelili na 7 vetiev, z ktorých každá je v práci stručne charakterizovaná a podrobnejšie prezentovaná v samostatných genealogických tabuľkách.

Veľmi dobrá je celková charakteristika rodu. Praca obsahuje aj údaje o metamorfóze rodového mena, pričom zaujímavá je zmienka o rozhodnutí členov liptovskej vety, ktorá si r. 1940 osvojila slovenskú podobu priezviska. Pre budúcnosť – v ďalších prácach Ing. Gilániho – odporúčame zamyslieť sa nad ortografiou nielen priezvisk, ale aj krstných mien: Balint je Valentin, Lörinc je Vavrínek, Domonkoš je Dominik atď.

Martin H e č k o : *Genealogia západoslovenskej vetvy rodu Hečkovcov*

Predložená práca študenta Martina Hečku o vlastnom rode vznikla z podnetu jeho deda, ktorý mu už v detstve pútavo rozprával rôzne príbehy zo svojej mladosti a z mladosti jeho rodičov.

Za najstarší doklad o rode sa predpokladá písomnosť o Hečkovi z Krakova z r. 1420 – posluchačovi práva na Jagelonskej univerzite. Na Slovensko sa podľa doterajších výskumov Hečkovci dostali s prvou vlnou emigrantov z poľského Sliezka v 16.-17. storočí. Autor predloženej práce sleduje Hečkovcov od 2. pol. 19. storočia žijúcich na západnom Slovensku, a to jednak na základe písomných prameňov, ale najmä na základe výpovedí žijúcich príbuzných. Z tohto rodu pochádza aj známy romanopisec F. Hečko a jeho brat Blahoslav, významný prekladateľ a esejista – spomínaný dedo autora tejto súťažnej práce. Rod má vlastnú kroniku už z r. 1907 a z vyše tisíce listkov poľnej pošty z rokov 1. svetovej vojny sa zachovalo vyše 500. V práci sú citované výňatky z oboch prameňov. Sú veľmi zaujímavé ako dobové reality. Prínosom by bolo grafické znázornenie rodinných vzťahov, ktorým je práca venovaná.

Juraj H r a d s k ý : *Vlastníci majetkových dielov v obci Cifer od 13. storočia do 30. rokov 20. storočia a ich rodové erby*

Úvod práce obsahuje zaklady heraldiky a aj celá práca je viac heraldická, ako genealogická. Napriek tomu je tento elaborát veľmi zaujímavý, pretože v chronologickom poradí uvádza majiteľov Cifera s početnými genealogickými vzťahmi k iným rodom. Čo je však najcennejšie, približuje veľkosť a druh majetku týchto rodov v Ciferi. Je známe, že autori genealogických prác sú tak sústredení a vyčerpaní zostavovaním genealogických tabuliek a sprístupňovaním životných osudov jednotlivých členov rodu, že už nestačia objasniť ich majetkové pomery. Sme presvedčení, že na Slovensku nežili iba chudobní zemanovia, ale aj veľkí latifundisti slovenského pôvodu. To však treba veľmi konkrétne doložiť, čo je ďalšia a rovnako dôležitá úloha našich genealogických prác.

Viliam K i š š : *Rodokmeň rodiny Kišš zo Svätej Margity 1557–1990*

Spomedzi odovzdaných prác najpodrobnejšie poňatý genealogický elaborát. Ako sám autor v úvode píše, podarilo sa mu zostaviť rodostrom Kiššovcov od r. 1557 a v životopisoch predkov sa snažil pretlmočiť ich zamestnania, záľuby, choroby, rôzne životné udalosti zachytené v prameňoch, literatúre, z rozprávania rodičov, príbuzných a známych. Výsledkom tejto snahy o úplnosť je napr. životopis Michala Kišša (1846–1927) napísaný na 13 husto klepaných stranách (s. 42). Takéto poňatie Kiššovcov vyvoláva potrebu vážne sa zamyslieť nad súčasnou modernou metódou genealogického bádania na Slovensku, pretože sme skutočne na začiatku veľkého rozkvetu tejto disciplíny u nás a nie je zanedbateľné, akým smerom sa bude uberať. Metóda pana Kišša prebleskuje totiž aj v iných odovzdaných prácach. Praca obsahuje mnoho údajov využiteľných i pri bádaniach v špeciálnych oblastiach (napr. história včelárstva na Slovensku).

Emil K o č a j d a – Marta K o č a j d o v á, rod. Škarbalová : *Najstaršie písomné doklady o rodine Škarbala podľa župných archívnych záznamov*

V sprievodnom liste k svojej práci pan Kočajda tento elaborát charakterizuje ako „amatérsky spracovaný výpis z matríka iných podkladov dvoch rodín.“ Týka sa Škarbalovcov a Kočajdovcov. Treba povedať, keď by sme mali veľké množstvo takýchto prác. Veď sú tu kompletne registry záznamov o Škarbalovcoch z nitrianskych kongregačných protokolov z r. 1574–1815

a o Kočajdovcoch z r. 1844–1905. Prílohou je kompletná genealogická tabuľka Kočajdovcov od r. 1822 do súčasnosti s osobitným komentárom k vzdelaniu, zamestnaniu a zaujmom jednotlivých členov rodiny.

Milan K u b i c a : *Rod Seberinovcov*

Vyber témy tejto práce nie je náhodný. Pan Dr. Kubica je z matkinej strany priamym potomkom Seberinovcov. Rod má pôvod v Poľsku a niekedy medzi rokmi 1600–1610 sa prisťahoval na Oravu. Medzi jeho členmi boli početní vzdelanci a, ako autor v úvode poznamenáva, približuje „najmä tých členov Seberimovského rodu, čo vynikali na poli evanjelickej cirkvi“. Sam autor je evanjelickým duchovným. Predložená práca obsahuje vlastne 14 podrobných životopisných portrétov Seberinovcov s približením životných osudov ich priamych potomkov. Sú spracované na základe štúdia bohatých materialov. Dielo uzatvára vyznanie autora, ktoré je vlastne vyjadrením vlastných životných pocitov od detstva do konca aktívnej činnosti, vyčíslením úspechov, ale aj obžalobou pomerov, ktoré mu strpčeli najmä posledné roky života. Z hľadiska jeho prílišnej subjektivity ho považujeme za nadbytočné. Práca môže byť veľmi dobrým východiskom ďalšieho badania kultúrnych a cirkevných dejateľov so vzťahom k Slovensku. Jej informačnú hodnotu znižujú nekvalitné reprodukcie fotografií.

Adela K u b i c o v a : *Rodokmene a rody Kramár, Kudela, Hurtay–Zolnay, Meško–Parassin, Dedinsky, Kubica a Seberini*

Zostavovateľka, manželka p. Dr. Kubicu, rod Kramárová, pripravila prácu, ktorá obsahuje rodokmene viacerých rodov spríbuznených s Kramárovcami. V predslove tlmočí veľmi zakorenenú tézu, že Slováci stratili šľachtu, že sa pomadarčila a že schudobneli zemaniam nemohli zohrať tu ulohu, ako šľachta maďarska, česká, rakuska atď. Kramárovci a ďalší príbuzní, ktorí sú predmetom skúmania pani Kubicovej, nie sú, ako sama hovorí, šľachta rodová, ale duchovná. O jednotlivých osobach podáva okrem základných biografických údajov tiež príhody a spomienky z ústnej tradície rodín a ľudí, ktorí s dotýčnými prišli do styku (napr. susedia). Pani Kubicová sa tejto téme začala venovať už r. 1965, a tak rozrod 7 spríbuznených rodov podrobne zachytila od konca 18. storočia do súčasnosti. Veľmi zaujímavé sú prílohy – obsiahle biografie Martina, dvoch Samuelov a Tibora Kramárovcov, ako aj xerokopie publikovaných príspevkov o významných členoch rodín.

Ludovit K u b i š : *Selec. Genealogia rodin*

Vytlačená práca o obci Selec. Jej skutočný obsah vyjadruje podnázov. Dielko obsahuje prehľadne a kvalitne spracované údaje o rodoch Kubiš, Svatik, Jurak, Mondek, Žovinec a Cagalinec, ktoré v obci Selec žijú viaceré storočia. Pred vlastnými genealogickými rozrodmi je opísaná matrika obce s podrobnými údajmi o duchovných. Ďalej je tu zoznam okolo 300 zaniknutých priezvisk. Nechýbajú tu demografické údaje z obce. Autor tu zistil 8 cintorínov. Podnet k práci dali príbuzní z USA, ktorí sa zaujímali o svoj rodokmeň, zakaiaľ domácich členov rodiny vlastní predkovia vtedy ešte nezaujímali. Ďalšou pohnutkou k začatiu genealogického badania bola podľa autora činnosť členov našej genealogicko–heraldickej spoločnosti v Prievidzi. Čitateľa predloženej práce uputa aj záver. Obsahuje dve kapitoly pravdivo nazvané „O niektorých ľuďoch z rodokmeňov“ a „Čo sa nedostalo do publikácie“. Odpoveď na poslednú kapitolku je veľmi jednoduchá a opäť pravdivá „to, čo už nebolo cieľom tejto práce“. (Praca vyšla v r. 1995 vo vydavateľstve Ivan Štelcer v Trenčíne a možno ju získať na adrese autora: Ing. Ľudovít Kubiš, Bottova 18, 971 01 Prievidza.)

Ludovit K u b i š : *Stručná história Kmetkovskej rodiny*

Práca vznikla na základe príbuzenského vzťahu autora ku Kmetkovcom z matkinej strany. Podáva popis genealógie a stručný prehľad životných osudov príslušníkov tohto rodu od 19. stor. po dnes žijúcich potomkov s krátkou charakteristikou ich etnickeho povedomia. Nesporne najvýznamnejšou

osobnosťou rodu bol nitriansky biskup a arcibiskup Dr. Karol Kmetko (1875–1948), o ktorom jestvuje aj dost starších literárnych údajov. Zatiaľ je rod známy od konca 18. storočia. Rodinná kronika a rôzne rodinné dokumenty sú sústredené u pani Eleny Eckhardtovej v Prievidzi. Je uvedená ako spoluautorka predloženého, sice stručného, avšak z hľadiska genealogického veľmi užitočného elaborátu.

Pavel L a m a č k a : *Rodostromy rodin s priezviskom Belan, Brezovský, Humburský, Chupač, Igonda, Kardoš, Kelecsényi, Kocian, Lamačka, Marček, Meravý–Galovský, Mikoláško, Mokoš, Nagy, Nvota, Samák, Šindel, Šipoš, Šmida, Šubert, Tallo a Vosatko.*

Opis 22 rodín, ktoré sú v príbuzenskom vzťahu k Lamačkovcom. Práca obsahuje genealogické tabuľky jednotlivých rodín väčšinou od druhej polovice 19. storočia. Ide o prvý krok genealóga, ktorý využíva pamäť a dobre dostupné pramene. Dostávame verný pohľad na 5 až 6 posledných generácií 22 rodín. Elaborát je svedectvom toho, ako ťažko sa získavajú konkrétne genealogické údaje dokonca aj u príbuzných, ktorí žili už v našom storočí, pretože veľa údajov v genealogických tabuľkách chýba. Za prínos z hľadiska metodiky považujeme počítačové spracovanie údajov s možnosťami ďalej s nimi pracovať podľa programu. Práca by získala na vplyvnejšej hodnote bližším otextovaním jednotlivých vetiev či členov rodiny.

Jaromír M. L e h o t s k ý : *Sága rodu Izakovcov.*

Je zaujímavé, že z troch súrodencov Lehotskvcov sú dvaja historici, a dejinám rodu sa venuje inžinier. Možno preto je jeho práca taká dobrá. Okrem základných genealogických údajov obsahuje tiež podrobnejšie charakteristiky významných osobností rodu, ktoré zahŕňajú mnohé hodnotné údaje z kultúrnej histórie Slovenska. Svedčia o dôvernej znalosti vývinu celého rodu, pričom osudy jednotlivcov sú textované s veľkým výberom a nadhľadom. Pan inžinier Lehotský má veľké šťastie, že Izakovci boli veľmi schopní, mimoriadne činní, zasahovali do veľmi širokej oblasti nášho národného života. Dobré sa mu o nich písalo. Pravda, je potrebné osobitne oceniť veľký zmysel autora pre hierarchiu hodnôt. Aj tým je jeho dielo také pritažlivé. Pre celú prácu je charakteristická vecnosť a objektivnosť. Oceňujeme aj jej grafickú úpravu i sprievodný obrazový materiál.

Rudo N á v r a t : *Pamäť rodiny (Trocha rozprávania z histórie Navratovcov)*

Z rukopisu, ktorý podľa informácie autora má tritisíc strán urobil zostavovateľ práce vyber, pričom sa venuje popisu motivácie „zberu dát“. Ide vlastne o úprimnú a pravdivú svedeckú praktickú genealógiu, ktorá veľmi presne dokázala sformulovať pocity a príčiny, ktoré ho priviedli k myšlienke zaujímať sa o genealogický výskum. Pôvod rodu i priezviska (pri pokuse o vysvetlenie ktorého sa autor nevyhol etymologizovaniu) zostáva nevyriešený. Najpravdepodobnejšie pochádza zo Sliezska. Priami predkovia autora sa usadili v Hlohovci. Členovia rodu boli zväčša živnostníci. Výsledkom badania pána Navrata je genealogická tabuľka 7 generácií jeho rodiny. Posledná kapitola nazvaná „Osobitná príloha“ je súbor 4 máp s vyznačením štátnych celkov, ktorých bolo Slovensko súčasťou.

Stanislav O n d r e j k a : *Kremnička 1763–1949. Zoznam rodov, rodín a jedincov.*

Predložená práca je vlastne širšie koncipovaná demografickou štúdiou, ktorá pomocou metódy synchronických máp rodov spracúva historickú demografiu jednej lokality. Ide doslova o mravčiu prácu – o vypisy všetkých priezvisk z miestnej matriky, ktoré sú zoradené abecedne. Pokiaľ to zápisy dovoľovali, jednotlivé rodiny sú prezentované v konkrétnych genealogických vzťahoch. Autor sledoval dokonca vek partnerov pri uzavretí sobáša, vek rodičov pri narodení prvého dieťaťa. Práca poskytuje zároveň mnohé informácie o zamestnaní obyvateľov, obžive, komunikácii i o remesle – hrnčiarstve. Demografický rozbor matričných zázpisov Kremničky za roky 1787–1919 vyšiel tlačou v samostatnej štúdiu v zborníku Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici r. 1991.

Viera Šandorová *Genealógia rodiny Dohnányovcov*

O Dohnányovcoch jestvuje dost obsiahly rukopis už z pera Ľudovita Dohnányho z r. 1954. Pani Šandorová-Dohnányová je pokračovateľkou tohto diela. Prvý písomny prameň o rode je z r. 1631 o Jurajovi jurassorovi. R. 1697 udelil Leopold I. Jurajovi (pochopiteľne inému - mladšiemu) zemianstvo a erb. Tieto dva úvodné poznatky si zasluhujú nový pohľad, pretože už aj starší jurassor musel byť zemanom. V rámci stručnej charakteristiky jednotlivých členov rodu je podrobnejšie opísaný Mikuláš Dohnány, redaktor a oddaný spolupracovník Hurbana. Ešte podrobnejšia je živočopisná črta o národovcovi - advokátovi Ľudovitovi Dohnány (1830 -1896). Zaujímavé a skutočne veľmi pravdivé je rozprávanie o nedávno zomrelom bratislavskom primatorovi Ladislavovi Dohnányim, ktorý sa ako 83-ročný zapísal na štúdium novinárstva na Filozofickú fakultu. Svojou pamäťou a vitalitou najmä na seminárnych cvičeniach fascinuje mládež. Vzhľadom na množstvo údajov o členoch rodiny žijúcich v 20. storočí sa predložena práca dá charakterizovať ako podrobná kronika rodiny. Dielo by získalo na prehľadnosti precíznejšou grafickou úpravou.

Ján Žilák *Rod Bartolomeidesovcov a osudy jeho jednotlivých členov*

Autor je profesionálny historik-archivár so špeciálnym školením na prácu s pramenným materiálom. Tosa prejavuje v celom elaboráte, najmä v poznámkovom aparáte. Bartolomeidesovcov sleduje od 16. storočia do súčasnosti. Sprievodný text je vecným komentárom genealogickej tabuľky. Obsahuje stručne, no vyčerpávajúce údaje o vzdelaní, zamestnaní a životných osudoch jednotlivých členov. Je potrebné oceniť disciplinovanosť autora, že nevybočil z predom vytyčenej schémy vykladu. Ani v jednom prípade sa nedal uniesť poznatkami, ktoré by boli rozšírili vyklad o isto aj čitateľsky pritažlivé udalosti zo života niektorých Bartolomeidesovcov. Ide o prísne historické poňatie genealógie azda aj preto, že Dr. Žilák nesppracúval svoj rod. Táto metóda sa totiž ďaleko ťažšie dá dodržať pri skumaní vlastných predkov, ku ktorým máva autor dôvernejší vzťah. K nespornej kvalite práce by prispela záverečná formálna a jazyková úprava (*Práca pod názvom Rod Bartolomeidesovcov a osudy jednotlivých jeho členov uverejnil Obzor Gemera-Malohontu, 25, 1995, č. 1, s. 29-36*)

Vrávi sa - koľko ľudí, toľko chuti či názorov. Názorové rozdiely panovali i medzi členmi súťažnej poroty, ktorá sa však predsa nakoniec dohodla na 3 ocenených prácach:

1. *Saga rodu Izákovcov od Ing. Jaromira M. Lehotského z Kremnice,*
2. *Selec. Genealógia rodin od Ing. Ľudovíta Kubiša z Prievidze*
3. *Rod Bartolomeidesovcov a osudy jeho jednotlivých členov od PhDr. Jána Žiláka, CSc. z Banskej Bystrice.*

Keby bolo zloženie poroty iné, možno by sa výsledky líšili. Také sú však už súťaže. Každá „na nejakú nohu kríva“, každá má „svoje muchy“. Nech už je tak alebo onak, v tej našej nešlo len o víťazov (a podľa reakcií účastníkov súťaže ani im o ceny). Išlo o pokus z ďalšieho uhla pohľadu zmapovať stav predovšetkým neprofesionálneho genealogického výskumu na Slovensku v úsilí ďalej ho podporiť. Išlo o snahu zhromaždiť práce, ktoré by samé o sebe (bez ohľadu na ich väčšie či menšie nedostatky) inšpirovali a boli zdrojom informácií pre ďalších praktických rodopiscov, teoretikov a metodológov genealógie na Slovensku. Vďaka týmto prácam a ich autorom boli nanovo objavené, či v nových súvislostiach sprístupnené niektoré významné osobnosti. Mnohé iné, nenápadné osoby či osobnosti vstúpili do slovenskej historiografie. Každá z prihlásených prác je súčasne svojím spôsobom učebnicou. Vďaka preto všetkým autorom, ktorí sa do súťaže zapojili. Oceneným blahoželáme. A nám ostáva tešiť sa na ďalší ročník súťaže, ktorého podmienky včas oznamíme.

Milan Šišmiš

KURIOZITY

O JEDNEJ HERALDICKEJ PAMIATKE

Zdenko Ďuriška

Erby ako symboly vysadného postavenia používali v minulosti členovia šľachtických rodov najčastejšie na pečatenie úradných listín, dokumentov i korešpondencie, označovali nimi knihy svojich knižníc a s obľubou ich umiestňovali aj na niektoré viac či menej bežné predmety každodennej potreby, napr. na strieborné príbory, sklo, porcelán... Erbami označené predmety sa odovzdávali z generácie na generáciu a stali sa rodinnými pamiatkami. O jednej hovorí nasledujúci list z roku 1932¹, ktorý nám pred časom poskytla Ing. Vilma Makovická z Banskej Bystrice. Dostala ho jej matka Vilma Kontšeková, rod. Záborská (1888-1966) od významného politika a verejného činiteľa dr. Milana Ivanku (1876-1950).²

Milá pani sestra!

Ani by ste neverili, akú radosť ste mi spravili s oplatkami. Ja všetko, čo sa na históriu mojich predkov vzťahuje, usilovne spisujem a zbieram. Každý poriadny človek cti si rodičov a predkov.

Nevyslovne som Vám povdačný i za tú milú pozornosť, že ste na mňa pamätali a tak elegantne ma prekvapili. Nevieť, ako sa Vám za to odvdacím.

Bol by som Vám vždy k protislužbám hotový, keby ste mojej nejakej pomoci potrebovali.

Necudujte sa, že Vás titulujem svojou sestrou. Môj nebohy otec často spomínal, že máme v Zabori blízku rodinu – u Štedrákov – a že nám je ten pán Záborský ujček. Nevieť, či Vy – milá pani sestra – nie ste z toho domu. Hadam niektorá tetka otcova, Zuzana, bola vydatá za Záborským Štedrákom a tak by môj otec bol prvostupňovým bratrancom deti tohto Záborského a Ivankovej Zuzany, a my zasa Štedrákových, tak lebo s Vami, lebo s Vašími rodičmi som v druhostupňovom bratranckom pomere.

A teraz ešte jednu prosbu. Ja myslím, že pre Vás ani tie oplátkové formy ani tá listina nemá takeho významu ako pre mňa a preto by som oboje od Vás odkúpil, ak by ste boli naklonná mi ich predať. Vy by ste si mohli dať spraviť s Vaším a Kontšekovským cimérom, a cenu týchto by som ja znašal.

V tom prípade, že by ste mi obe veci predali, prosím Vás, zaneste ich k mojej sestre Mariške Pietrovej, ja si ich tam prevezmem. Ak by ste mi listinu nepredali, tak mi ju požičajte, aby som si ju mohol odpísať.

Za Vašu milú pozornosť a dar oplátok Vám čo najsrdečnejšie ďakujem a prajem Vám i Vašmu pánu manželovi šťastlivé a veselé sviatky a všetko najlepšie, hlavne dobrého zdravia v novom roku. Vám v úprimnej ucte oddany

Dr. Milan Ivanka

O čo išlo? Pani Vilma Kontšeková, ktorej rodičia pochádzali zo Zaboria, zväčasu osirela a vychovávala ju príbuzná Gabriela Ilgová, nevydatá učiteľka v Dražkovicach a neskôr v Pokryvači, ktorá bola po matke Marii Ilgovej, rod. Bohunkovej pravnučkou nespalskeho evanjelického rektora Samuela Ivanku. Po nej zdedila pani Kontšeková aj oblátnicu (železa na pečenie oblátok) s erbom rodu Ivankovcov. Pred Vianocami 1932 na

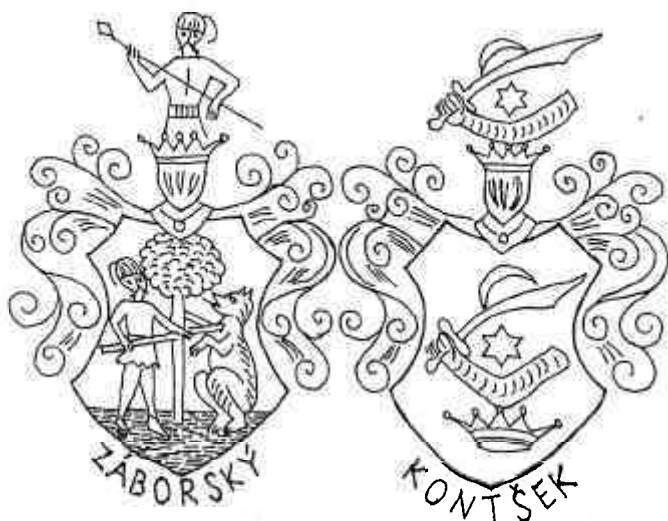
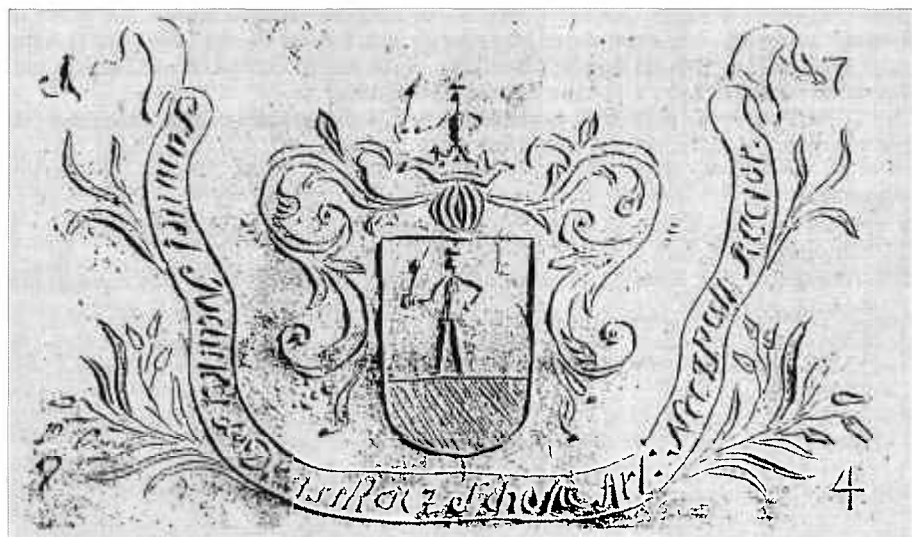
nej upiekla vianočné oblatky a poslala ich Dr. Milanovi Ivankovi prostredníctvom jeho sestry Marie Pietrovej, ktorá žila v Martine. Táto milá historička dopadla tak, že pani Kontšeková zanesla oblatnicu i s listinou pani Pietrovej a po čase od dr. Ivanku dostala novú oblatnicu s erbami rodov Kontšekovcov a Zaborskovcov, ktorú jej potomkovia opatrujú až doteraz.

Ale vráťme sa k pôvodnej oblatnici. Dr. Ivanka ju uchovával ako vzácnu rodinnú pamiatku a jej fotografiu poskytol historičke Marii Jeršovej na ilustráciu diela *Rod Ivanka z Jordánu a Dražkoviec*. Podľa tejto fotografie sa na oblatnici okrem erbu nachádzal aj text: „Samuel Ivanka de Drasskocz Scholae Art. Necpall. Rector“ a rok 1794.³

Samuel Ivanka (1761–1842), príslušník Petrovskej vetvy významného turčianskeho zemianskeho rodu s predikatom z Jordánu a Dražkoviec, sa po štúdiách v Necpaloch a Kežmarku stal učiteľom v Liptove. Učil najprv v Ondrašovej, od roku 1785 ako domáci učiteľ deti Gašpara Kubiniho v Liptovských Vlachoch a Vychodnej a v roku 1791, keď ho zvolili za rektora evanjelickej školy v Necpaloch, sa natrvalo vrátil do rodného Turca. Desiatky rokov učil necpalských žiakov, hospodáril na rodovom majetku a osobitne sa venoval včelárstvu a ovocinarstvu. Vo voľných chvíľach zbieral historické dokumenty a písal denník, ktorý je cenným prameňom pre poznanie dejín tejto časti Turca.⁴ Do neho si 7. mája 1795 zapísal aj údaje o obstaraní oblatnice.⁵ Za 10 rýnskych zlatých ju vyhotovil istý kovačsky majster v Dobšinej a prácu sprostredkovala svokra pana rektora Žofia Farkašová, rod. Markušová, vdova po evanjelickom fararovi Jurajovi Farkašovi.

Ivankovci, ktorí patria medzi najstaršie turčianske šľachtické rody, odvodzujú svoj pôvod podľa tradície od veľkomoravského rodu Hont-Poznanovcov a šľachtický titul získali údajne za účasť v križiackej výprave. Mária Jeršová však upozornila aj na niektoré problémy v súvislosti s objasňovaním pôvodu rodu.⁶ V prameňoch sa vyskytuje i viac verzii rodového erbu. Na oblatnici použil Samuel Ivanka erb, ktorého hlavnou figúrou je postava obremného rytiera stojaceho uprostred poľa (podľa tradície by malo byť pretreté rieku Jordán), ktorý drží v pravej ruke meč s odtatou hlavou Turka a ľavú ruku má založenú vbok. Ivankovci sú aj jedným z mála našich šľachtických rodov monograficky spracovaných v slovenskej odbornej literatúre, i keď v úvode práce Marie Jeršovej *Rod Ivanka z Jordánu a Dražkoviec* (Martin 1937) autorka skromne uvádza, že nejde o sústavnú monografiu, ale skôr len o načrť a myšlienku o nej.⁷ Veľkú zásluhu na vydaní tohto diela mal aj Milan Ivanka, ktorý okrem finančného zabezpečenia získal fotokópie mnohých archívnych dokumentov zo zahraničia. O jeho vzťahu ku geneológii napokon svedčia jeho vlastné riadky v uvedenom liste. Žiaľ, zdá sa, že oblatnica je dnes už nenávratne stratená. Milan Ivanka, jej posledný známy vlastník, totiž zomrel v roku 1950 v Bratislave ako vdovec. Jeho jediná dcéra JUDr. Nadežda Hradská po februárových udalostiach 1948 s rodinou emigrovala do USA. Aj sám Milan Ivanka sa stal politicky nežiaducim, a tak sotva niekomu záležalo na uchovaní jeho pozostalosti. Aspoň naše pátranie po oblatnici v Historickom múzeu Slovenského národného múzea v Bratislave i v Etnografickom múzeu Slovenského národného múzea v Martine skončilo bez úspechu.

List Milana Ivanku však obsahuje ešte jeden genealogický problém, a to rodinný vzťah Ivankovcov a Zaborskovcov. Matričným výskumom sme zistili, že predpoklad Milana Ivanku o jeho blízkom príbuzenstve s Vilmou Kontšekovou nebol správny. Pani Kontšeková bola totiž dcérou Daniela Zaborského (nar. okolo r. 1850), syna Gabriela Zaborského z vetvy Husarovcov a Karolíny, rod. Buocovej. Daniel Zaborský pochádzajúci z Vácbottyan (dnes v Maďarsku) sa v roku 1873 oženil s Paulinou Paulovičovou z Dolného Jasena (nar. okolo r. 1853), dcérou Jozefa Pauloviča Magde a Heleny, rodenej Bohunkovej. Nevestina

1. Oblátnica s erbom rodu Ivanka z r. 1794 (obrázok je stranovo obráteny)
2. Oblátnica s erbami rodov Zaborský a Kontšek z 30 tých rokov 20. storočia (obrázok je stranovo obráteny)

matka bola sestrou matky Gabriely Ilgovej a teda vnučkou Samuela Ivanku. Ale aj Milan Ivanka mal pravdu. Nevlastná sestra jeho starého otca Tobiáša Ivanku (1801-1883) Anna sa v roku 1837 vydala za Juraja Záborského, syna Juraja Záborského a Zuzany, rod. Jesenskej. Nemohla byť ale matkou Gabriela Záborského.

Náš príspevok je len malým príkladom toho, koľko genealogických a heraldických problémov a tém môže vyvolať jediná historická pamiatka.

Poznámky:

- 1 *Archív literatúry a umenia Matice slovenskej v Martine, akvizičné č. 57/1994.*
- 2 *Slovenský biografický slovník 2. Martin 1987, s. 498.*
- 3 *Jeršová, M.: Rod Ivanka z Jordánu a Dražkoviec. Martin 1937, s. 126 a fotografia medzi s. 120 a 121.*
- 4 *Tamže, s. 121 an.*
- 5 *Archív literatúry a umenia Matice slovenskej v Martine, Ivanka, S.: Diarium, s. 86, sign. C 93.*
- 6 *Jeršová, M.: c. d., s. 25 a i.*
- 7 *Tamže, s. 9*

Jar otvára novú sezónu akcie

PREPIS NÁHROBNÝCH NÁPISOV

Ak ste sa do nej ešte nezapojili, môžete tak urobiť teraz.

Prepíšte náhrobné nápisy z cintorínov
vo svojej rodnej obci, v bydlisku či pôsobisku.

Na Slovensku je 2821 sídel, teda približne toľko cintorínov.

Doteraz sa nám podarilo získať prepisy
náhrobných nápISOV z 37 z nich. Pomôžte nám zvýšiť ich počet.

Informácie vám radi poskytneme na adrese:

**Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť
pri Matici slovenskej, Novomeského 32, 036 52 Martin**

KRONIKA

V **PODBRANČI**, okr. Senica sa 1. júla 1995 zišlo 115 členov rodiny Jankovichovcov, ktorej príslušníci žijú v tejto obci viac ako 300 rokov. Na svojom štvrtom stretnutí (prvé sa uskutočnilo 15. 2. 1975 za účasti 191 členov, druhé 25. 6. 1983 za účasti 173 členov, tretie 25. 6. 1988 za účasti 171 členov) sa oboznámili s rodokmeňmi jednotlivých vetiev rodiny a s vývojom osídlenia v tejto oblasti v 16.-17. storočí. M. Jankovich

ZAČIATKOM JÚLA (1.-5.) 1995 sa vo Varšave konal 16. medzinárodný vexilologický kongres za účasti 101 delegátov z 28 krajín sveta. Prednášky, vernisáže výstav, exkurzie a zasadnutie výboru Medzinárodnej federácie vexilologických asociácií (FIAV) tvorili jadro oficiálneho programu tohto podujatia, po prvýkrát organizovaného na pôde východoeurópskeho štátu. Symbolickým záverom oficiálneho programu bola vernisáž výstavy Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby, sprístupnená v dňoch 5. júla - 30. augusta 1995 v Múzeu nezávislosti vo Varšave. Bola prvou príležitosťou predstaviť slovenskú heraldickú tvorbu medzinárodnému publiku. SGHS MS na podujatí zastupovali Ing. Zdenko Alexy, PhDr. Ľubomír Jankovič, CSc. a Milan Šišmiš.

9. MEDZINÁRODNÉ HERALDICKE KOLOKVIUM, organizované Medzinárodnou heraldickou akadémiou a Poľskou heraldickou spoločnosťou, sa uskutočnilo v prvý septembrový týždeň 1995 v Krakove. Nieslo sa v znamení 700. výročia prijatia bieleho orla za štátny symbol Poľska, čo sa odrazilo i v ústrednej téme podujatia (Orol a lev v stredovekej heraldike). Našu spoločnosť na kolokviu reprezentovali M. Šišmiš a Ing. Z. Alexy, ktorý predniesol príspevok o poľskom orlovi v poľskej cirkevnej emblematike a otvoril výstavu Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby. Výstava bola sprístupnená 5. 9. 1995 v klube nadácie poľských novinárov Merkuriusz v centre Krakova.

ČESTNÉ OBČIANSTVO PROFESOROVI NOVAKOVI pri príležitosti životného jubilea (65 rokov) udelili dňa 23. septembra 1995 Vrútky, okr. Martin. Vrútky týmto aktom ocenili heraldické aktivity svojho rodáka a vzdali hold jeho priekopníckemu dielu v oblasti slovenskej heraldiky. Pri príležitosti životného jubilea pozdravili Prof. PhDr. Jozefa Nováka, DrSc. o.i. prezident Slovenskej republiky Michal Kovač, štátna tajomníčka Ministerstva kultúry SR a čelní predstavitelia Poľskej heraldickej spoločnosti.

5. OKTÓBRA 1995 bola výstava Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby sprístupnená v priestoroch Slovenského inštitútu vo Viedni. Vernisáž, na ktorej sa zúčastnili viaceri zástupcovia našej spoločnosti, vystavujúci autori (Prof. Novák, Ing. Alexy, akad. maliari J. Čisárik a J. Švec) i reprezentanti partnerskej Rakúskej genealogicko-heraldickej spoločnosti Adler, bola našim príspevkom k oslavám 125. výročia založenia tejto, v našom historickom priestore najstaršej genealogicko-heraldickej organizácie.

NA POZVANIE ČESKO-SLOVENSKEJ GENEALOGICKEJ SPOLOČNOSTI zo St. Paul (USA) uskutočnil tajomník našej spoločnosti M. Šišmiš v októbri 1995 pracovnú cestu do USA a Kanady. S prednáškou o genealogických aktivitách na Slovensku vystúpil 7. 10. na výročnej konferencii Historickéj spoločnosti wisconsinských Slovákov (Wisconsin Slovak Historical Society) v Milwaukee, 12.-15. októbra predniesol 3 príspevky na 5. česko-slovenskej genealogicko-kultúrnej konferencii v Chicagu a 26. októbra vystúpil tiež na výročnej schôdzi pobočky

Kanadskej heraldickej spoločnosti v Ottawe. Počas pobytu na severoamerickom kontinente navštívil viacero inštitúcií a organizácií zaoberajúcich sa genealogickými a heraldickými aktivitami a výskumom našich krajanov.

ĽUDOVIT ŠTUR A RODINA OSTROLÚCKYCH bol názov spomienkovej slavnosti v dňoch 14.-15. októbra 1995 v Zemianskom Podhradí, okr. Trenčín. Počas podujatia odznelo niekoľko prednášok venovaných členom rodín Šturovcov (Ľudovit, jeho brat Samuel) a Ostrolúckych a bola sprístupnená rovnomenná výstava. Slavnosť pri príležitosti 180. výročia narodenia Ľudovita Štura zorganizovali starosta obce, obecné zastupiteľstvo a miestny ev. zbor v spolupráci s kultúrnymi organizáciami z Trenčína, Zvolena a Bošace. gh

NADÁCIA RODU BAŠTINCOVCOV usporiadala 14. októbra 1995 v Prostějove 1. rodové stretnutie. Nositelia priezviska zo 14 rodín sa zoznámili s výsledkom niekoľkoročnej bádateľskej činnosti Václava Baštince, zakladateľa nadácie. Na historických dokumentoch a grafickom vyobrazení rodovej postupnosti všetkých vetiev rodu predstavil svojim príbuzným objavne dejiny predkov. Potomstvo vypatrane od r. 1605 dnes predstavuje asi 480 jednotlivcov v 15 pokoleniach, žijúcich na území Čiech, Moravy, Sliezska, Slovenska a USA. Václav Baštinec

V MARTINE sa 11. novembra 1995 uskutočnilo 6. matičné stretnutie genealógov a heraldikov. Pritomní 50 členovia a priaznivci našej spoločnosti si vypočuli správy o činnosti a hospodárení spoločnosti za obdobie 1993-95, zvolili nový výbor, dozorný výbor a čestných členov spoločnosti. Za rozvoj slovensko-ukrajinských a slovensko-českých vzťahov na poli heraldiky a genealógie sa nimi stali Andrej Grečylo, predseda Ukrajinskej heraldickej spoločnosti, a Vladimír Markl, bývalý predseda Klubu genealógu a heraldiků v Ostrave. V ďalšej časti odborná porota vyhodnotila prvý ročník súťaže o najlepšie genealogické práce roka (o jej priebehu podrobne informujeme na inom mieste).

V RAMCI ŠTUDIJNEHO POBYTU zavítal v decembri 1995 na Slovensko ukrajinský heraldik a historik, člen Ukrajinskej heraldickej spoločnosti Levko Dovgan z Ivano-Frankovska. Popri prednáškach zo slovenčiny a heraldiky (na Katedre slovenských dejín a archivníctva FFUK u Prof. Novaka), našiel si čas na stretnutie s viacerými členmi výboru našej spoločnosti a navštevu kabinetu tajomníka Heraldickej komisie Ministerstva vnútra SR PhDr. Ladislava Vrtela.

STRETNUTIE ŠVEHLOVCOV počas prednášky Zdenka Ďurišku o pôvode a príbuzenských vzťahoch tejto starej a v matičnom období významnej martinskej rodiny sa uskutočnilo dňa 11. decembra 1995 v Martine. Podujatie zorganizoval Genealogicko-heraldický klub MO MS v Martine v spolupráci s Biografickým ústavom MS a Slovenským národným literárnym múzeom MS v Martine.

STAV A PERSPEKTIVY PRAKTICKEJ SPOLUPRÁCE GENEALÓGOV A ETNOGRAFOV na Slovensku bol témou komorného podujatia, ktoré sa uskutočnilo 5. 12. 1995 na pôde Slovenskeho národného múzea - Etnografického ústavu v Martine. Po úvodnom predstavení SGHS MS a jej aktivít (M. Šišmiš), prítomní členovia našej spoločnosti diskutovali s pracovníkmi SNM-EÚ o možnostiach vzajomnej spolupráce najmä pri realizácii akcie Prepis náhrobných napisov. Podujatie zorganizovala stredoslovenská pobočka Slovenskej etnografickej spoločnosti.

PODPREDESA SGHS MS Ing. Zdenko Alexy otvoril v dňoch 9.-20. decembra 1995 v Ljublane výstavu Zo súčasnej slovenskej heraldickej tvorby. Výstavu, ktorá bola sprístupnená krátko po otvorení veľvyslanectva SR v Slovinsku v spolupráci s heraldickým združením Slovenski štít, si prezreli poprední slovinski heraldici. gh

INHALT

Igor Graus, Direktor des Staatlichen Kreisarchivs in Banská Bystrica, analysiert den Ursprung des Drachens im Stadtwappen von Michalovce. Der Drache als Insignium des ungarischen Drachenordens, gegründet 1408 von Sigismund von Luxemburg, kommt oft zum Vorschein auch nach dem Untergang des Ordens in den Wappen solcher Geschlechter, die mit ihm nie etwas zu tun hatten. Michalovce als landesherrliche Stadt übernahm sein Wappen vom Geschlecht Stariansky (Sztárai), das die Insignien des Drachenordens seit 18. Jahrhundert unberechtigt benutzte. Sie eigneten sie sich von den Wappen der Perinskys (Perényi) und der Waldstein-Wartenbergs an, mit denen sie durch Verhehlungen in verwandtschaftliche Beziehung gerieten. Die Anwendung der Insignien des Drachenordens im Wappen von Michalovce ist der einzige bekannte Fall in der slowakischen Kommunalheraldik.

Der Historiker Pavel Horváth widmet seine Aufmerksamkeit drei Generationen der altansässigen und einflußreichen Bratislavaer Familie der Burgstallers. Er schenkt die Beachtung den Verwandtschaftsbeziehungen, den Umständen der Nobilitation (1646), dem Wappen und einigen Familienmitgliedern. Der bekannteste von ihnen, Jan Krištof Burgstaller, Mitglied des Bratislavaer Stadtrates, widmete sich auch dem graphischen und dem Graveurschaffen. In den Jahren 1728–34 schuf er 83 Graphiken der Adelsgeschlechter aus Bratislava und seiner breiteren Umgebung. Einige von ihnen waren bisher nicht bekannt, oder wir wußten nicht, daß sie nobilitiert wurden. Die Sammlung befindet sich heute in der Staatlichen Szechenyi-Bibliothek in Budapest.

Der ukrainische Heraldiker Andrij Grečylo skizziert die Genese des Wappens Transkarpatiens, des jüngsten aller historischen Wappen der ukrainischen Länder. Nach der Eingliederung Transkarpatiens in die Tschechoslowakei im Jahre 1919 erschienen mehrere Wappenentwürfe dieses Gebietes. Angenommen wurde das geteilte Wappen mit drei goldenen Streifen im rechten blauen Feld und mit einem roten Bären im linken silbernen Feld. Es war selbständig als Gebietszeichen sowie in dem großen und mittelgroßen Staatswappen der ČSR benutzt. Zu Ende der 30-er Jahre wurde es zum Symbol der Bewegung für die Bildung eines selbständigen Karpato-ukrainischen Staates. Nach dem erfolglosen Versuch um die Erfüllung dieser Bemühung im Jahre 1939 hörte das Zeichen Transkarpatiens auf, offiziell benutzt zu werden. Es war wieder erneut erst 1990. Der Autor korrigiert einige bisher angewandte Behauptungen der tschechischen und slowakischen Historiker, die Interpretierung des Wappeninhalts angehen.

Elinor Pivko widmet sich dem Adelsgeschlecht der Pivkos, belegt seit 1250. Er beachtet besonders die Verwandtschaftsbeziehungen und die Geschicke der Träger dieses Familiennamens, die seit dem 18. Jahrhundert in Benice in dem jetzigen Kreis Martin leben und in den Quellen als Adel auftreten. Zu den bedeutendsten Mitgliedern dieses Zweiges gehörte der Martin'er Jurist Ambróz Pivko (1832–1910), Verteidiger der Nationalrechte der Slowaken in Ungarn.

Diese Nummer bringt auch den Beitrag von Zdenko Ďuriška über die Oblatenformen mit den Wappen der Geschlechter Ivanka, Kontšek und Zaborský, Auskünfte über die Heraldische Kanzlei in Pretoria, Übersicht der Tätigkeiten der Slowakischen genealogisch-heraldischen Gesellschaft bei der Matica slovenská in der Zeitspanne 1993–1995 und Resultate des Wettbewerbes Die schönsten genealogischen Arbeiten des Jahres, der 1995 zum erstenmal organisiert war.

SUMMARY

Igor Graus, director of the State District Archives at Banská Bystrica, analyses the origin of dragon in the coat-of-arms of the town Michalovce. Dragon as the insignia of the Hungarian Order of the Dragon, founded by Sigismund of Luxemburg in 1408, frequently appears after the extinction of the order in some family arms that had never had anything in common with it. Michalovce as a landlord's town took its arms over from the Stariansky family (the Sztárais) who unauthorized had been using the insignia of the Order of the Dragon since the eighteenth century. They appropriated them from the Perinsky (Perényi) arms and the Waldstein-Wartenberg arms with whom they got to family relations through marriages. Using the insignia of the Order of the Dragon in the coat of-arms of Michalovce is a unique event in the Slovak municipal heraldry.

The historian Pavel Horváth pays attention to three generations of the old and influential Bratislava family of Burgstaller. He takes notice of its family relations, nobilitation circumstances (1646), its arms and some of the family members. The best-known of them Jan Krištof Burgstaller (1674-1758), member of the Bratislava city council devoted himself to graphic art and engraving. Within the years 1728-1734 he created 83 graphics of coats-of-arms of noble families from Bratislava and wider surroundings. Some of them had been unknown up today or we hadn't had any knowledge of their nobilitation. Nowadays the collection is located at the State Széchenyi Library in Budapest.

The Ukrainian heraldist Andrij Grechylo outlines the genesis of the coat-of-arms of Transcarpathia, the youngest of all historic arms of Ukrainian lands. After Transcarpathia was incorporated into Czechoslovakia in 1919, there appeared several arms designs of the region. Accepted were divided arms with three gold logs on the right field of blue and a red bear on the left field of silver. The arms were used separately as a region emblem as well as on a big and middle-size state emblem of the Czechoslovak Republic. By the end of the thirties it became a symbol of the autonomous movement for creating an independent Carpatho-Ukrainian state. After the attempt failed in 1939 the arms of Transcarpathia stopped to be officially used. They were restored in 1990. The author corrects some up to the present accepted theses of Czech and Slovak historians referring to the arms interpretation.

Elinor Pivko presents the noble family of Pivko recorded since 1250. He pays special attention to family relations and destinies of the name bearers who had lived at Benice in the present day Martin district since the eighteenth century and yet they had not been presented as nobility in the sources. To the most outstanding members of this branch belonged the Martin lawyer Ambróz Pivko (1832-1910), defender of national rights of Slovaks in Hungary.

The issue also brings an article by Zdenko Ďuriška on plaster reliefs with family arms of Ivanka, Kontšek and Záborský, information on the Heraldic Authority in Pretoria, a survey of the Slovak Genealogical-Heraldic Society at the Matica slovenská activities for the years 1993-1995 as well as results of the competition Best Genealogical Works of the Year, organized in 1995 for the first time.

CONTENTS

To the Anniversary of Professor Novak	3
ARTICLES	
Igor Graus: Symbolics of the Hungarian Order of the Dragon in Relation to the Coat-of-Arms of the Town Michalovce	5
Pavel Horvath: The Bratislava Burgher Jan Krištof Burgstaller and His Collection of Arms from the Years 1728-1734	11
Andrij Grechyló: To the Question of the Origin of the Arms of Transcarpathia	15
Elinor Pivko: The Benice Branch of the Pivko Family	20
SOCIETIES - INSTITUTIONS	
Frederick Brownell: Heraldry in South Africa - the Heraldic Authority in Pretoria	30
GENERAL MEETING	
Slovak Genealogical-Heraldic Society at the Matica slovenska 1993-1995	33
COMPETITION	
Best Genealogical Works of the Year 1995	37
CURIOSITIES	44
CHRONICLE	47
INHALT	49
SUMMARY	50

The Slovak Genealogical-Heraldic Society at the Matica slovenska (established 1991 in Martin, Slovakia) encourages the development of genealogy, heraldry, and related branches, in particular research on the origin of Slovakia related families and persons. For this purpose it gives consultation, organizes scholarly and educational undertakings, presents results of genealogical and heraldic research and informs on events in the related fields, designs and undertakes projects concerning investigation into genealogical sources and heraldic monuments, maintains its own information holdings.

Address: Slovak Genealogical-Heraldic Society at the Matica slovenska, Novomeskeho 32, 036 52 Martin, Slovakia. Telephone: 42-842-31371. Fax: 42-842-33188. Bank connection: VUB Martin 17237-362/0200.

Genealogicko-heraldickýhlas. Časopis Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti pri Matici slovenskej Vychádza 2-krát do roka
ISSN 1335-0137

Ročník 6/1996. Číslo 1. Zostavovateľ a zodpovedný redaktor: Milan Šišmiš ml. Preklady: PhDr. Mária Okalová (angličtina), Milan Šišmiš (angličtina, ukrajinčina), PhDr. Viliam Mruškovič (nemčina) Sadzba: Vydavateľstvo Mahešvarananda Joga v dennom živote Martin. Tlač: EXPRESS print Žilina

© Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej 1996
Vyšlo s príspeňim Wisconsin Slovak Historical Society v Milwaukee (USA)

Plagát s vyobrazeniami aktuálnych erbov a vlajok
všetkých 136 slovenských miest

SLOVENSKO V SYMBOLIKE MIEST

Vydala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej
v odbornej spolupráci
s Heraldickou komisiou Ministerstva vnútra Slovenskej republiky

Cena: 60 Sk /A2, 40 Sk /A3/

Objednávky prijíma

Signum, Janošikova 670, 900 42 Dunajská Lužná
Plagát si možno osobne zakúpiť aj v SGHS MS v Martine

Adresy autorov:

Mgr. Zdenko Ďuriška, Matica slovenská, Novomeského 32, 036 52 Martin

Mgr. Igor Graus, Štátny okresný archív, Nám. SNP 1, 974 00 Banská Bystrica

Andrij Grečylo, Ukrajinске геральдычне товариство, CDIAL, pl. Vozzjednannja, 3-A, 290000
Lviv-MSP, Ukrajina

PhDr. Pavel Horváth, CSc., Žižkova 24, 811 02 Bratislava

Elinor Pivko, Kominárska 6/519, 831 04 Bratislava